

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Сучасники В.О.Сухомлинського.....	8
Гуманістичні парадигми педагогіки В.О. Сухомлинського й О.А. Захаренка.....	13
В.О. Сухомлинський про відповідальність керівника школи за розвиток творчого потенціалу вчителя.....	18
В.О. Сухомлинський про розвиток творчого потенціалу колективу освітнього закладу.....	23
Розвиток творчого потенціалу особистості в позашкільному закладі... Виховуюче середовище в системі педагогічних поглядів В.О.Сухомлинського та в сучасній школі.....	35
Моральні цінності сім'ї в педагогіці В.О.Сухомлинського.....	42
Трудова підготовка школярів як засіб виховання громадянських цінностей.....	50
Естетична творчість як джерело предметно-перетворювального ставлення особистості до навколишньої дійсності.....	56
Соціалізація учнівської молоді в загальноосвітній школі.....	62
	68

ВСТУП

Шановні друзі! Готуючись до 90-річчя В.О. Сухомлинського, ми вшановуємо Вчителя, його громадянський подвиг, натруджене життя, самобутній потужний талант і віру в те, що людина має бути щасливою серед людей. Торкаємось його душі.

*Його душа – непроменистий блиск,
Це джерело духовності могутнє,
Вона безсмертна. Ти її торкнись –
І зрозумієш тільки вічне й сутнє*

Так написав вчитель-поет В.І. Каюков про свого земляка.

Василь Олександрович досяг визначних успіхів у розробці теоретичних засад гуманістичної педагогіки, провів масштабний педагогічний експеримент, написав блискучі педагогічні праці. Це стало можливим при поєднанні величчя таланту, надзвичайної працьовитості, виключної цілеспрямованості й любові до людей, дітей, до життя. Його педагогічна діяльність, примножена творчістю колективу Павлиської школи, яка нині носить його ім'я, викликала подив, захоплення і бажання вчитися у Сухомлинського. Він мав численних шанувальників і послідовників, передусім на Кіровоградщині.

Досвід павлишан сприяв удосконаленню навчально-виховного процесу в освітніх закладах, сповнював життя шкіл радістю пізнання, творчого пошуку, гармонією і красою.

Ким був для нашого покоління вчителів Василь Олександрович Сухомлинський?

Наставником, порадиником.

Зразком інтелігентної, високоосвіченої особистості.

Активним громадським діячем.

Педагогом-дослідником і просто красивою, виключно організованою, цікавою і приємною у спілкуванні та дружбі людиною.

До чого захоплювався нас?

До творчості, пошуку, активної життєвої позиції, невтомності, відданої і незрадливої любові до наших шкіл.

Що підтримував?

Ініціативу, відповідальність, порядність, організованість, зацікавлення до людей, дружбу, взаємопідтримку, віру в успіх нашої справи.

З чим не мирився?

З дрімучим педагогічним безкультур'ям, непорядністю, безвідповідальністю, ледачкуватістю, байдужістю, егоїзмом, корисливістю.

Що залишив нам у спадок?

- Свою бентежну душу, яка ясною зорею споглядає за нашими діями.
- Подивований і захоплений його масштабним експериментом рідний край.
- Талановиту багатоаспектну педагогічну спадщину.

- Свій робочий кабінет, де працював 22 роки (нині в педагогічно-меморіальному музеї).

Будете в Павлиші, зупиніться на хвилику і вслухайтесь: тиша сповнена надіями і сподіваннями Вчителя. який вірив в нас, дбав про наше становлення і зростання.

- Свою любов – Павлиську школу, якій віддав всього себе до останку, звеличив і прославив, і яка сьогодні так потребує діяльної підтримки на всіх рівнях.

Захистивши в 1955 році кандидатську дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук у Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка “Директор школи – організатор навчально-виховної роботи”, Василь Олександрович бере найактивнішу участь у роботі з керівниками шкіл, творчо працюючими вчителями, вчителями-початківцями: наради, семінари, конференції, заняття обласних шкіл, творчі зустрічі... Всього не перелічити, де він змістовно, логічно, вмотивовано і зацікавлено не лише викладав прогресивні педагогічні ідеї, але й доступно та предметно розкривав втілення їх у щоденну шкільну практику.

Його особиста вчительська діяльність, як і робота очолюваної ним Павлиської школи, була тому яскравим прикладом. Практично не було жодного району, який би не підтримував постійних зв'язків зі школою у Павлиші, з її директором та вчителями. А вчителі та учні, що жили ближче до Павлиша, зокрема, Олександрії, мали змогу проводити часті зустрічі, спільні педагогічні заходи, олімпіади, конкурси, свята. Це сприяло тому, що вже в 60-х роках на Кіровоградщині сформувався професійний і талановитий директорський корпус, розпочала роботу обласна школа творчо працюючих директорів та обласна школа молодих управлінців, які діють і нині.

Започатковуються щорічні тижневі зльоти молодих учителів, у підготовці й проведенні яких Василь Олександрович брав найдіяльнішу участь, практикуються педагогічні виставки, проводяться творчі зустрічі, громадські огляди діяльності освітніх закладів, узагальнюється досвід роботи багатьох творчо працюючих директорів і вчителів шкіл.

Серед талановитих послідовників В.О. Сухомлинського - його однодумець і друг Іван Гурович Ткаченко, директор Богданівської середньої школи Знам'янського району, кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений вчитель України, Герой Соціалістичної Праці, та десятки і десятки директорів шкіл в різних куточках області, зокрема:

Сергій Григорович Максютін (Созонівська школа Кіровоградського району), Федір Федорович Оксанич (Новопразька школа Олександрійського району), Павло Федосійович Козуль (Новгородківська школа № 2), Григорій Миколайович Перебийніс (Маловисківська школа № 3), Арон Якович Резнік (Гайворонська школа № 5), Ілля Антонович Шевченко (Олександрійська школа № 13), які під особистим впливом Василя Олександровича, звіряючи власні ідеї з його поглядами, віднайшли власний шлях у педагогіці, створили чудові авторські школи, виплекали покоління талановитих вчителів і учнів.

60-80-і роки в історію освіти Кіровоградщини увійшли як золоті десятиліття.

Область стала педагогічною лабораторією колишнього Союзу, тут щорічно відбувалися семінари, наради, конференції, зльоти.

А Павлиш щодня зустрічав гостей з усіх-усюд, які знайомилися зі “Школою радості”, що потопала в зелених шатах та квітах, з її вихованцями та вихователями.

Реалізація яких педагогічних ідей, висунутих, обґрунтованих Василем Олександровичем, сприяв удосконаленню навчально-виховного процесу?

Виділимо, на наш погляд, основні з них:

Гуманізація шкільного життя – загальний і визначальний принцип педагогічного процесу, який ґрунтується на розробленій В.О. Сухомлинським концепції філософії дитячого щастя.

Навчально-виховний процес досягає високої ефективності при гармонійній взаємодії всіх його учасників: педагогів, учнів, батьків, громадськості.

Успішний розвиток дитячої особистості досягається при взаємодії всіх складових частин навчально-виховного процесу: розумового, морального, трудового, фізичного, естетичного виховання.

Унікальна дидактична система школи в Павлиші мала науково-філософське обґрунтування, ретельно перевірялась і корегувалась у практичній діяльності.

Діти і природа – важлива складова розвитку особистості школяра.

Громадянське виховання – органічна складова розвитку кожної особистості в системі педагога-гуманіста.

Трудове виховання учнів – провідна проблема теоретичних досліджень і практичної діяльності Василя Олександровича.

Піклування про здоров'я і фізичне виховання – щоденна праця вихователя.

Батьківська педагогіка в Павлиші стала логічною складовою родинно-шкільного виховання.

Свою педагогічну концепцію В.О. Сухомлинський розгорнуто виклав на нараді активу працівників освіти області в 1959 році, на науково-практичній конференції директорів, де виступив з основною доповіддю «Яким повинен бути директор сучасної школи» (серпень 1965 року). Кожне його слово, кожна фраза були виважені, продумані, перевірені життям і сприймалися вчительською аудиторією з великою зацікавленістю і прагненням працювати творчо і результативно.

Друзі залишилися йому вірними до кінця життя. Вони розвивали ідеї павлиського Вчителя, невтомно дбали про зростання професійної майстерності і творчий потенціал молоді генерачії освітян краю. Підтримували зв'язки зі школою його імені, з дружиною Галиною Іванівною, яка тривалий час була берегинею родини і педагогічної спадщини, музею і школи в Павлиші.

У тому, що педагогічні ідеї В.О. Сухомлинського живуть і розвиваються, знаходять своє втілення в практиці роботи шкіл, дошкільних і позашкільних дитячих закладів, учителів і керівників шкіл області, провідна роль належить нашим науковцям, методичним службам (ОІППО, районним (міським)

методичним кабінетам) та опорним школам. Впродовж багатьох років завдяки їх зусиллям на Кіровоградщині склалась чітка система вивчення, пропаганди і трансформації у практику його педагогічних ідей.

Сьогодні на Кіровоградщині 32 освітні заклади є науково-методичними центрами з проблеми використання педагогічних ідей земляка в розбудові навчально-виховної роботи. Серед них провідне місце займають Павлиська школа імені В.О. Сухомлинського та педагогічно-меморіальний музей.

Діють обласні школи методистів-кореспондентів і педагогів-дослідників, у системі післядипломної освіти на базі нашого інституту успішно реалізується спецкурс “Педагогіка Василя Сухомлинського і сучасна школа”, в педагогічному університеті є студентський клуб “Ми – сухомлиністи”, проводяться щорічні міжвузівські студентські конференції.

У 2002 році започаткована щорічна обласна премія імені нашого земляка. Він – почесний громадянин міста Кіровограда.

Ми постійно відчуваємо підтримку Української Асоціації Василя Сухомлинського і вважаємо, що саме Асоціація об’єднує всіх сухомлиністів світу і є в Україні провідним науково-методичним центром з широкими повноваженнями.

Нас, кіровоградців, зігриває добре ставлення до земляків всіх членів родини Василя Олександровича – незабутньої Галини Іванівни, Ольги Василівни, Сергія Васильовича.

Спільно ми пережили суперечливі й складні часи. Особливо значною була участь кіровоградських освітян у пошануванні нашого земляка на державному рівні, виконанні Постанови Верховної Ради України від 15 травня 2003 року “Про відзначення 85-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського”, інших важливих урядових та відомчих рішень: наказу Міністерства освіти і науки України (від 13.12.2002 р. № 703) “Про проведення Міжнародних педагогічних читань”, рішення шостої сесії Кіровоградської обласної ради (24 січня 2003 року) “Про оголошення 2003 року на Кіровоградщині Роком В.О. Сухомлинського” та відповідної постанови Кіровоградської обласної державної адміністрації.

Ми розуміємо, зазначав І.Г. Ткаченко, що В.О. Сухомлинський – наш сучасник, наша історія і наше майбутнє, що він своєю громадянською позицією і високоморальною педагогікою захищає нас, закликає до більш активних дій. Подальший розвиток педагогічних ідей В.О. Сухомлинського буде гідним внеском у вітчизняну та світову сухомлиністику, розбудову науки і освіти України.

СУЧАСНИКИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Сучасна сухомлиністика успішно розвивається завдяки багатоаспектним дослідженням провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, педагогів-практиків. Серед них О.В. Сухомлинська, І.Д. Бех, О.Я. Савченко, В.Г. Кузь, А.М. Богущ, О.М. Пехота, Лі Цзихуа, В.Г. Риндак, В.М. Хайруліна, Маріан Біблюк, Дуглас Ларш та інші.

Лише за останні роки педагогічна громадськість України широко обговорила експериментально-дослідницьку роботу та творчі здобутки учителів на щорічних Всеукраїнських педагогічних читаннях “Василь Сухомлинський і сучасність” з проблем: “Батьківська педагогіка” (Тернопіль, 2002), “Особистість учителя” (Київ-Кіровоград-Павлиш, 2003), “Особистість у навколишньому середовищі” (Миколаїв, 2004).

Проте проблема особистості педагога-гуманіста, його оточення і вплив на формування освітнього простору Кіровоградщини, України і світу представлена лише окремими розвідками Ольги Сухомлинської, Валентини Волошиної, Володимира Кузя, Валентини Риндак, Василюни Хайруліної, У Панышеня, Дугласа Ларша.

Захоплений особистістю павлиського директора, його педагогічними ідеями і багатовимірністю спадщини, Д. Ларш (США) зазначає: “Спадщина В. Сухомлинського – це висока цінність, яку я обов’язково буду доносити до світової спільноти за кожної можливості. Його ім’я має стояти поряд з іменами великих педагогів-філософів, практиків світової історії педагогіки. Його ідеї та власні приклади змінили сучасну педагогіку та нашу роль як вихователів” [1, 40].

Академік В. Кузь, вивчаючи кандидатську дисертацію В.О. Сухомлинського “Директор школи – керівник навчально-виховної роботи” (1955 рік) та підготовлену до захисту докторську дисертацію “Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості”, прагне наблизитись до В.О. Сухомлинського як ученого, дослідника, експериментатора – мало нами знаного, ще майже не вивченого... На вітвар творчості він поклав кар’єру столичного науковця, відмовившись від роботи у престижній науковій установі – АПН СРСР [2, 32].

Польській дослідник Маріан Біблюк, який впродовж десятиліть вивчає, аналізує, досліджує і практично реалізує педагогічні ідеї Учителя із Павлиша, переконаний, що Василь Сухомлинський своєю особистістю директора школи, педагогічною концепцією надихнув павлиських учителів як “співстворювачів” Павлиської школи [1, 41-44].

Директор Онуфрїївської середньої школи М.О. Долина у книзі відгуків Павлиської школи 10 березня 1967 року зробив запис: “Василь Олександрович не тільки висуває педагогічні проблеми (ефективність уроку, розвиток мислення, свідоме сприймання матеріалу, зворотний контроль засвоєння знань та ін.), але натхненно, наполегливо і розумно показує, як працювати творчо, по-новому, своїм прикладом запалює колег до творчої, самовідданої праці на ниві освітянській.

Спілкування з дорогим Василем Олександровичем допомагає оглянутись на самого себе, глибше задуматися, чи робиш ти все, щоб стати таким великим ювеліром дитячої душі, майстром виховання нової людини, яким є Василь Олександрович” [3, 5].

Для педагогів-сучасників, найближчого оточення Василь Олександрович був наставником, порадником, зразком інтелігентної, високоосвіченої особистості. Він був виключно організованою, цікавою і приємною у спілкуванні та дружбі людиною. Його найближчі друзі – директори шкіл І.Г. Ткаченко, С.Г. Максютін, А.Б. Резнік, О.О. Хмура і ряд інших. З ними, і перш за все з І.Г. Ткаченком, він товаришував, обговорював проблеми, що об’єднували, підтримував у творчих починаннях при особистих зустрічах і в листах.

До другої половини 40-х років відноситься особисте знайомство І.Г. Ткаченка з В.О. Сухомлинським, який з квітня 1944-го до 1948 року працював завідувачим Онуфріївським районним відділом народної освіти, а з липня 1948 року — директором Павлиської середньої школи. У своїх спогадах про В.О. Сухомлинського І.Г. Ткаченко зазначає: "Мені, як і моєму поколінню вчителів, випало велике щастя понад чверть століття духовно спілкуватися з Василем Олександровичем, збагачуватися його ідеями, осмислювати практику багатогранну, своєрідну, неповторну". У 1958 році І.Г. Ткаченко публікує рецензію "Корисна книга" на працю В.О. Сухомлинського "Педагогічний колектив сільської школи" в обласній газеті "Кіровоградська правда". Через рік з'являється його рецензія "Про виховання радянського патріотизму" на книгу В.О. Сухомлинського "Виховання радянського патріотизму у школярів (3 досвіду роботи сільської школи)."

У 1960 році творча діяльність богданівського директора була відзначена орденом Леніна. У березні 1962 року йому було присвоєне звання заслуженого учителя Української РСР. У 1965 році педагогічна діяльність І.Г. Ткаченка відзначена медаллю А.С. Макаренка.

У 1963 році у видавництві "Радянська школа" в серії "Маяки педагогічної праці" з'явилась брошура відомого на Кіровоградщині журналіста О.Д. Моторного "Щедре серце", в якій описувався досвід роботи директора та педагогічного колективу Богданівської середньої школи.

Своєрідним підсумком діяльності учнівської виробничої бригади протягом перших семи років стала книга І.Г. Ткаченка "Навчально-виробнича і виховна робота в учнівській бригаді" (К.: Рад. школа, 1964). Досвід роботи учнівської бригади було узагальнено Міністерством освіти УРСР і видано для шкіл республіки у методичному листі під назвою "Організація виховної роботи в учнівській комплексній навчально-виховній бригаді".

У ці роки богданівський директор напружено працював над дисертаційним дослідженням на тему "Шляхи і методи вдосконалення політехнічного навчання і трудового виховання старшокласників сільської школи" (науковий керівник-кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник УНДП І.А. Винниченко). І.Г. Ткаченко неодноразово звертався до

В.О. Сухомлинського з проханням стати його науковим керівником, радився з ним щодо змісту дисертації, обсягу автореферату тощо.

З 1970 року І.Г. Ткаченко керував роботою школи передового досвіду директорів шкіл області. У квітні того ж року він був відзначений медаллю Н.К.Крупської. Плідна діяльність педагогічного колективу Богданівської СШ була широко відомою в Україні і тодішньому Союзі. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 20 липня 1971 року І.Г. Ткаченку "За великі заслуги в навчанні і комуністичному вихованні учнів" присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі "Серп і молот".

1971 року у видавництві "Радянська школа" видана його монографія "Трудове виховання старшокласників", яка стала логічним наслідком десятирічних експериментальних досліджень. Ця книга була відзначена третьою республіканською премією Педагогічного товариства УРСР на честь 50-річчя СРСР. У 1971 році Міністерство освіти УРСР видало наказ "Про базові, експериментальні та опорні школи і школи-лабораторії Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР". Ним було визначено лише дві базові школи. Одна з них — Богданівська.

70-ті роки були надзвичайно плідними у педагогічній діяльності богданівського директора. І.Г. Ткаченко захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук в Українському науково-дослідному інституті педагогіки. Одна за одною з'являються його книги "Богданівська середня школа" (1975), "Трудовое воспитание учащихся" (1978), "Уроки русского языка во втором классе школ с украинским языком обучения" (у співавторстві з К.І. Качаловою, 1978). За це десятиріччя І.Г. Ткаченко написав і опублікував понад 50 статей у місцевих, республіканських та всесоюзних періодичних виданнях, у наукових збірниках, матеріалах педагогічних читань тощо. Рішенням Ради Міністрів УРСР і Укрпрофради від 25 жовтня 1977 року його портрет був встановлений на алеї трудової слави Виставки досягнень народного господарства УРСР.

Про високий авторитет, визнання його наукових заслуг засвідчує запрошення І.Г. Ткаченку від президента АПН СРСР академіка В.Столетова виступити з доповіддю на загальному зібранні Академії 13-16 лютого 1973 року, присвяченому обговоренню широкого кола питань життя школи. Аналогічне запрошення він отримав на 11-12 грудня 1974 року.

І.Г. Ткаченко був членом обкому КПУ, обирався депутатом Верховної Ради УРСР IX скликання, членом Президії Верховної Ради УРСР (1975).

У складі делегації Кіровоградської області у березні 1977 року брав участь у роботі IV з'їзду вчителів Української РСР, а у 1978 році обирався делегатом Всесоюзного з'їзду учителів [4, 40-49].

Крім особистих зустрічей, педагоги активно листувалися.

У листі від 11.09.1967 року Олександр Васильович схвильовано пише: "Дорогий Іван Гурович! Зараз третя година ранку, сьогодні я працюю не над рукописами, а пишу вам листа. У мене мало таких друзів, як Ви, і тому у важкі хвилини я вже кілька разів звертався до Вас. А зараз – я в цьому переконаний,

найважчі хвилини. Хочеться поділитися з Вами своїми гіркими думками. Цього листа я пишу Вам – великому другу і думаю, що все, написане тут, Ви прочитаєте очима друга і сприймете серцем друга”. Один з останніх листів датований 28.06.1970 р.

Вже у вересні цього ж року Василя Олександровича не стало. А його вірний талановитий і невтомний друг ще впродовж двох десятиліть плекав дзвінко – кристалеві джерела сухомлиністики, був її пристрасним, натхненним пропагандистом і хранителем. Листи свого друга Іван Гурович зберігав в окремії папці з позначкою “Найцінніше та найдорожче”.

Василь Олександрович та Іван Гурович товаришували, шанували і по-чоловічому надійно підтримували свого колегу – директора Созонівської середньої школи Кіровоградського району Сергія Григоровича Максютіна. Вчитель від Бога, географ за спеціальністю, добрий і красивий степовик працював в оточенні друзів, учнів, їх батьків, односельців, які любили його щирою любов’ю, бо й він любив їх, безкорисливо і надійно. Педагоги школи цінували Сергія Григоровича за те, що він був взірцем у роботі, власним прикладом навчав колег творчо працювати, сам проявляв ініціативу, підтримував ініціативу кожного вчителя, вивчав і впроваджував досвід педагогів-новаторів, учителів школи. Завдяки своїм професійним і людським якостям створив сумлінний працюючий колектив із здоровими міжособистісними стосунками, які ґрунтувалися на високого рівня інтелігентності та духовності кожного. Директор сформував колектив одностайців, які майстерно виховували в учнів потребу у навчанні, прагнення до саморозвитку і самовдосконалення. Созонівська СШ впродовж 70-80-х років минулого століття була експериментальним закладом Міністерства освіти УРСР з проблеми розвитку шкіл і груп продовженого дня. Здавалося, що можна ще “відкрити”, коли поруч були “школа Сухомлинського” і “школа Ткаченка”. Але власний творчий доробок С.Г. Максютіна, його колег, учнів, батьків проглядався повсюдно. Змістовно працювали учнівські наукові об’єднання, де керівниками були батьки-науковці та спеціалісти обласної сільськогосподарської дослідної станції. У школі діяло краєзнавче об’єднання, ляльковий театр, літературне об’єднання “Пролісок”, клуби (для дівчаток - “Берізка”, для хлопчиків – “Сокіл”), інформаційний клуб “Панорама”. Тут задовольнялись запити школярів, їх ініціатива, допитливість, прагнення діяти. Пришкільна територія захоплювала фантазією, красою і затишком: живий куточок, квітники, пришкільні ділянки, яблуневий сад, горіхова алея, дендропарк. Колектив школи співпрацював з Географічним Товариством СРСР.

Сергій Григорович завжди бачив перспективу, генерував ідеї, знаходив шляхи їх розв’язання, щедро ділився досвідом з освітянами. Все своє плідне вчительське життя він сповідував і підтримував гуманістичні ідеї павлівського директора [4, 50-53].

Палким шанувальником “школи радості” та її неперевершеного педагога-творця був і директор середньої школи №5 м. Гайворона Арон Борисович Резнік. Досі в його квартирі родина зберігає чудову педагогічну бібліотеку, помережені рядки творів В.О. Сухомлинського з численними виписками та

помітками, кому запропонувати прочитати, де обговорити, як використати в роботі школи.

Сімейною реліквією є листи Василя Олександровича до Резніка. Думки і проблеми, які турбували обох педагогів, свіжі і актуальні: “Яким бути вчителю? Як навчати? Як виховувати справжню людину?”

А.Б. Резнік вирізнявся високою пробою інтелігентності, професійності, технологічності, глибиною і різноплановістю професійних знань, загальною освіченістю, ерудицією, культурою комунікацій і управлінських рішень. Арон Борисович досліджував актуальні проблеми теорії та методики навчання і виховання, виступав на конференціях, семінарах, нарадах – від міжнародних до районних і шкільних. Його позиція завжди була активною, виступи – емоційними, переконливими, повчальними. Він був талановитим вчителем і організатором освіти.

А.Б. Резнік неформально підходив до вирішення завдань, прагнув кардинально поліпшити якість навчання і виховання, підготовки учнів до розумової та фізичної праці. Для занять вдумливо відбирав як навчальну інформацію, так і форми, методи, прийоми і засоби. Наголошував, що відібрати саме необхідне, корисне і доцільне нелегко, але ця праця виправдовує себе.

Джерелом навчання і виховання на уроках Арона Борисовича було реальне життя, яке і в прямому, і в переносному значенні “входило на урок”. Адже саме життя ставило і ставить перед вчителем завдання використання методики оптимізації на основі досягнень науки і практики.

Політінформації, конференції, дискусії потребували постійного звернення до матеріалів газет, журналів, теле- і радіопередач. І при цьому вчитель уникав штучності, деформацій і не залишав без уваги тих подій суспільного життя, які хвилювали дітей. Наголошував: а коли не хвилюють, то треба вміти схвилювати! Тоді урок для підлітків ставав бажаним, очікуваним, вогником духовного життя, а вчитель – мудрим творцем і оберегом цього вогника, книга – неоціненою скарбницею культури.

У практиці вчителя і школи помітне місце зайняли міжпредметні конференції. Приміром, у сутності філософських законів старшокласники розбирались, спираючись на знання, здобуті на уроках фізики, хімії, біології, історії. І вчитель сам заглиблювався в зміст курсів, сприяв інтеграції знань учнів.

Багато уваги він приділяв формуванню навичок самоосвіти. Розробив анкету “Основні інтелектуальні вміння. Як ними володію?”, що сприяла самоаналізу, самопроектуванню учнів. Навичок самоосвітньої діяльності школярі набували в гуртку “Вчись вчитися”, в гуртку політінформаторів і, безперечно, на уроках. Арон Борисович розробляв для учнів тематику творчих робіт, сприяв підготовці повідомлень, рефератів, виступів на конференціях і семінарах. Він підкреслював, що керівництво самостійною роботою вимагає від вчителя гнучкості, такту, врахування можливостей та професійних намірів вихованців. Саме в процесі самоосвітньої роботи створюються сприятливі можливості для порівняння, виділення головних ознак, такої аналітичної

роботи, як узагальнення. Розробив методичні прийоми роботи з різними джерелами для усвідомлення понять, законів, закономірностей.

Робота з підручником.	Класична дефініція.
Робота зі словником.	Зіставлення.
Робота з іншими джерелами.	Відбір потрібної інформації.
Узагальнення.	Об'єднання відібраної інформації в одне повідомлення.

Закони діалектики і діалектику життя пізнавали разом – вчитель і учень. І коли учневі не відразу вдавалося розібратися, знайти вагомі аргументи, то допомога вчителя була лише спрямовуюча, він не виконував завдання за учня, а стимулював його самостійні роздуми і пошуки. І тільки коли учень не бачив шляху свого поступу до правильної відповіді, він звертався за “підказкою”.

Арон Борисович вказував на один із серйозних недоліків у навчанні – заучуванні відповідей. Тому вдавався до різних дидактичних прийомів, наприклад, карток, спонукаючи учнів використовувати необхідні знання в нових умовах. При цьому дбав про якість і точність словесного оформлення думки. Домашнє завдання завжди супроводжував посиланнями на додаткову літературу.

Уроки, факультативи, дискусії, вечори, соціологічні дослідження сприяли розвитку демократичних засад в житті школи, набуттю пропагандистського досвіду роботи, розвитку ініціативи і самодіяльності кожного школяра [4, 70-73].

Література

1. Шлях освіти. – 2004. - № 4. - С. 39-44.
2. Науковий вісник Миколаївського державного університету. Педагогічні науки. Випуск 8 / Василь Сухомлинський і сучасність: особистість у навколишньому середовищі. – Миколаїв: МДЦ, 2004. – 401 с.
3. Освітнянське слово. - 2003. - № 9. – С. 5.
4. Калініченко Н.А., Перебийніс Г.М. Сучасники В.О. Сухомлинського. – Кіровоград, 1998. – 260 с.

ГУМАНІСТИЧНІ ПАРАДИГМИ ПЕДАГОГІКИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО Й О.А. ЗАХАРЕНКА

Яким бути директору школи

В.О. Сухомлинський

Добре знати науку виховання, бути майстром навчально-виховного процесу, володіти мистецтвом впливу на дитину. Вдосконалювати свою майстерність, майстерність учителя та вихователя. Бути добрим організатором.

Перша, найголовніша і найважливіша якість, без якої педагог не може бути директором, – це глибока любов до дітей, органічна потреба в

О.А. Захаренко

Постійно робити духовне добро, оскільки воно в стократ цінніше від матеріального; повторитися у своїх вихованнях прекрасними рисами національної культури, духом любові до свого народу, любові до вищої якості – творчості

Сприймати і генерувати нові педагогічні ідеї, технології, вміло адаптувати їх до конкретних умов, бути

дитячому колективі, глибока людяність і здатність проникнути в духовний світ дитини, зрозуміти і відчувати в кожному з вихованців особисте, індивідуальне.

Виховання лише тоді стає реальною силою, коли воно ґрунтується на вірі в дитину. Педагогіка і психологія повинні стати наукою для всіх – і для вчителів, і для батьків. На першому плані у директора мають стояти не господарські питання, а виховні.

Завжди бачити перспективу розвитку колективу.

Вчителі і вихователі

Що означає хороший учитель? Це насамперед людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вміє дружити з дітьми, знає душу дитини, ніколи не забуває, що і сам був дитиною.

Хороший учитель добре знає науку свого предмета, педагогіку і психологію, здатний до самостійного дослідження.

Досконало володіє вміннями в тій чи іншій трудовій діяльності, майстер своєї справи.

Велике значення має і те, скільки у колективі чоловіків і жінок. У колективі має бути рівновага, бо для правильного виховання підлітків – хлопчиків і юнаків, потрібні не тільки добрі повчання і поради, а й тверда чоловіча, батьківська рука.

У педагогічному колективі – творчій співдружності однодумців – люди старшого покоління посідали особливе місце. Вони – живе втілення, ідейна серцевина поглядів і переконань педагогічного колективу, ніколи не втрачають надію, коли здавалося б усі засоби вичерпані. Вони щедро передають молодим колегам не лише педагогічну майстерність, а й душевність, людяність.

Допомога вчителю в удосконаленні педагогічної майстерності

Завдання директора допомогти кожному вчителю в створенні індивідуальної творчої лабораторії.

Сприяти вчителю у вдумливому аналізі своєї роботи, теоретичному

лідером в їх реалізації, заохочувати до пошуку і підтримувати нове в роботі колективу, вчителя, учнів, забезпечувати взаємовідповідальність та моральний зв'язок між школою, вихованцями, вихова-телями і родиною.

“Директором може бути тільки той учитель, який говорить лише правду, а знає більше, ніж усі вчителі, разом узяті” [4, 89].

Вміти перетворити свої мрії в життя.

Учитель у школі – порадник, старший товариш, помічник у складних проблемах життя та розвитку дитини.

У школі учню має бути, як у батьківській хаті. До школи він має бігти, а не йти, знаючи, що в школі він пізнає радість відкриття своєї сутності у цьому мінливому світі.

У школі його не образять, на нього не гримнуть, а порадять, підтримають, дадуть можливість розкрити себе, свою творчу обдарованість.

Учні обожають тих учителів, у яких добре розвинуте логічне мислення та неабияка ерудиція. Вчитель має цікавитись і музикою, і танцями, не бути профаном у спорті. Особливо це важливо у сільській місцевості, коли ти і хімік, і фізик, і літератор, і математик, і політик. Учитель щоденно відповідає на сотні запитань батьків, односельчан, учнів.

Діти визнають учителів високої душі й доброго серця.

Великодушні люди – це завжди добрі люди демократичного спрямування. А вчитель – це ідеал людини.

Педагогічні аксіоми. Ні за яких обставин не обманюйте дітей. Вони цього просто не пробачать. Виховуйте в них реальне бачення дійсності. Кожна думка, ідея, мрія мають бути наповнені

осмисленні свого досвіду, прагненні пояснити причинно-наслідкові зв'язки між знаннями учнів і своєю педагогічною культурою.

Знайти ту сферу творчості, з якої починається даліше вдосконалення педагогічної майстерності вчителя.

Колективне дослідження

Найцікавіше і найпотрібніше в шкільному житті – колективна дослідницька робота.

Ще у 60-ті роки, аналізуючи відвідані уроки, В.О. Сухомлинський замислився: чому відповіді учнів такі убогі, безбарвні, невиразні? Чому дітям важко висловити думку, знайти відповідні слова? Як слово входить у свідомість дитини? Як дитина вчиться думати за допомогою слова?

Учитель перечитав педагогічні твори Коменського, Песталоцці, Ушинського, Дістервега, Корчака; словники, книги з філології, орнітології, астрономії, квітництва.

Педагог вдивлявся у навколишній світ на березі річки, у лісі, саду, прагнучи передати його фарби, звуки, форми. Так з'явився зошит з творами-мініатюрами, які Учитель читав своїм учням.

Шкільні заняття біля безкрайнього пшеничного поля, на скіфському кургані, біля прозорого струмочка він назвав уроками мислення. “І на моїх очах, – зазначає В.О.Сухомлинський, – думка моїх дітей поступово ставала все яскравішою, багатшою, виразнішою, слово набувало емоційного забарвлення, починало грати, переливатися.” Цю грань педагогічної майстерності Учитель назвав умінням вчити дітей думати [1, 77].

Своїм щастям творчості він захопив колег – дослідницька праця духовно об'єднала колектив. Як наслідок він розробив “Триста сторінок книги природи”.

На різних етапах уроку завдання ускладнювались: досліджувалась

змістом, їх можна досягти, втілити у життя, побачити наяву. Визначте своє місце в оточенні вихованця. Допоможіть відповісти на запитання, які йому ставить життя. Більше уваги приділяйте талановитим і творчим дітям, розвивайте їхні здібності.

Джерела творчості

Система навчально-виховної роботи реалізується в п'яти шкільних центрах, які поступово створювалися й формувалися в процесі спільної діяльності вчителів, учнів та їх батьків: освітньому, оздоровчому, навчально-ідеологічному, трудовому навчанню й вихованню.

Навчальна діяльність учнів постійно перебуває в полі зору педагогічного колективу. У школі щотижня проводяться огляди учнівської старанності, наполегливості, працелюбності.

Винятково велике значення надається гуртковій роботі. Навчально-ідеологічний центр включає: музей бойової та трудової слави, планетарій і обсерваторію, шкільний космодром, приміщення виставки дитячої творчості. Кожен учень в школі оволодіває багатьма видами трудової діяльності, щоб після закінчення навчання бути добре підготовленим до самостійної роботи.

У культурно-виховному центрі всі діти з 1-го по 5-й клас двічі на тиждень займаються хореографією, а з 2-го по 4-й класи – музикою. Учні відвідують гуртки художньої самодіяльності, творчі об'єднання, клуби за інтересами. Популярні серед учнів духовий оркестр, вокально-інструментальний ансамбль, ляльковий театр, художня школа, балетна студія. Систематично проводяться вечори відпочинку, звітні концерти, КВК, шкільні свята.

У центрі здоров'я – зимовий і літній плавальні басейни, спортивний зал, спортивні ігрові майданчики,

проблема єдності думки і почуття.

Творчість педагогічного колективу, підкреслював В.О. Сухомлинський, невіддільна від наукового дослідження власної праці й глибокого вивчення дитини.

Традиції

Найважливішими традиціями Павлівської школи були: зустріч піонерів з 5-річними дітьми, які через два роки прийдуть до першого класу – щороку у серпні. Зустріч семирічних малюків – майбутніх першокласників (у червні). Свято першого дзвінка для першокласників (у перший день занять). Свято останнього дзвоника для випускників, урочистий вечір з нагоди вручення атестатів випускникам школи. Щорічна зустріч випускників минулих років (30 січня). Свято Матері, свято дівчат. Весняні свята – пісні, квітів, птахів. Рапорт друзям-школярам Корм'янського району Гомельської області. День Невідомого героя – в день визволення Павлиша від фашистських окупантів. Зимове свято снігового містечка.

Трудові традиції: подарунок школі готують всі учні протягом року і вручають перед літніми канікулами та в перший день занять.

Прикрашання класних кімнат та шкільного подвір'я.

Тиждень саду, День першого снопа, Свято першого хліба та інші. Всі свята обставлялися урочистими обрядами, збагачували моральні відносини в колективі, рівень естетичної творчості учителів та учнів.

Компоненти виховуючого середовища на шкільній території

Шкільна навчально-дослідна ділянка, куточки краси, алея троянд, персиковий гай, дубовий гай. Сад Матері, куточок лісу, ягідники, виноградник, алеї з фруктових та декоративних дерев, зелені куточки для відпочинку, теплиця-оранжерея.

дендропарк, десять зон відпочинку. Щодня для заняття з фізкультури відводиться одна година.

У початковій школі кожний клас має кімнати для навчання, праці, приміщення для ігор, спальні кімнати.

Символи Сахнівської школи, викладені мозаїчними панно на центральній будівлі, стали змістом і метою життя її вихованців. Це емблеми: “Школа – колиска твоєї щасливої долі”, “Хай завжди буде мама”, “Без праці хліб не родить, не квітнуть троянди”, “Людина без захоплення – пуста людина”.

У коридорі школи – дошка Пошани та Пам'яті випускників. Перший тиждень вересня – Тиждень пошани школи. У жовтні – Тиждень пошани вчителя. У кінці року кожен учень дарує школі виріб, виготовлений власноруч.

Останній день навчальної чверті – День школи у селі. Традицією стали щотижневі конкурси на кращий навчальний кабінет, клас.

Напередодні 8 Березня у школі традиційно проводиться Тиждень матері, бабусі, вчительки, дівчини. Проводяться урочисті збори, ранки, присвячені пам'ятним датам, в яких беруть участь вчителі, учні, батьки. Урочисті лінійки з нагоди першого і останнього дзвоника, щорічні зустрічі з випускниками у лютому і ювілейні зустрічі – у липні, щоденне урочисте підняття прапора. Урочиста реєстрація шлюбу і новонароджених у шкільному народному музеї.

Неповторні куточки відпочинку, куточки краси та клумби: “Клумба здоров'я”, “Червоні вітрила”, “Чебурашка”, “Метелик”, “Краплинка роси”, Калиновий, Дубовий, Кленовий гай. Шкільна оранжерея площею 1 га.

Азбука моральної культури

Засвоювалася учнями Павлівської школи через першу турботу про інтереси колективу, в єдності роз'яснення, повчання, переконання, діяльності. Діти навчалися жити серед людей, платити добром за добро, бути чуйними, поважати та шанувати батька і матір. Навчання вважалося працею учня, яку необхідно було виконувати чесно і одержувати радість від результатів праці. У шкільні роки йшов тривалий, складний процес формування моральних переконань, які виражалися у поведінці учня, єдності думки і вчинку, слова і діла.

Захоплення працею

У духовному житті вихованців В.О.Сухомлинський значне місце відводив трудовій діяльності, формуванню культури праці, трудової творчості, єдності трудового виховання і загального розвитку – морального, інтелектуального, естетичного, фізичного. Педагог привертав увагу до розкриття, виявлення, розвитку індивідуальності в праці, вказував на її суспільно корисну спрямованість, раннє залучення дітей до продуктивної праці. У статті в газеті “Правда України” (1955) В.О. Сухомлинський наводить приклад, який переконує у значимості виконання учнями продуктивної праці. Учні одного із 7-х класів пропололи 18 гектарів зернових культур, просапали 8 гектарів кукурудзи, заготовили 600 кг зеленої маси. Частина дітей працювала на тваринницькій фермі й біля молотарок, підвозила воду для тракторів тощо [2].

У процесі роботи учні дізнавались чимало корисного і цікавого, особливо з агротехніки вирощування рослин [3]. Педагог обґрунтував наукові засади продуктивної праці учнів, які залишаються актуальними і сьогодні для сільської школи.

Скромність. Толерантність.
Законослухняність.

Політична освіта. Без політичного орієнтира виховання не буде всебічним, бо дитина повинна обов'язково знати, чим живе регіон, що в ньому особливого, що діється в державі і мати свою позицію та аргументовано обстоювати її.

Економічні знання. Поки ми не зробимо прориву у цій невідкладній справі, доти й будемо у полоні неуцтва і бездумного розтринькування своїх сил, енергії і ресурсів.

У Сахнівці праця – творча, соціально значуща, де виховуючими є мета, і сам процес праці, і його результати, – основа виховання. Кожен учень у 10-12 років вчився обробляти ґрунт, вирощувати зернові й технічні культури, згодом доглядати за плодовими деревами, заготовляти і вносити в ґрунт органічні добрива. Паралельно вивчали двигуни внутрішнього згорання, малогабаритну техніку. У 14-15 років вчилися керувати трактором, автомашиною, орати, сіяти, збирати врожай. Цю хліборобську азбуку праці вивчав кожен як запоруку успішного самостійного життя. На початку 80-х років для всіх учнів школи з четвертого класу було введено трудові книжки, де записувалась виконана робота і години праці на будівництві, у шкільному саду, на тваринницькій фермі чи на полі.

Учні 4-5 класів протягом навчального року щоденно працювали на визначених об'єктах одну годину, а влітку – 3 години; 6-8 класи – 1,5 години, влітку – 4 години.

Прикметно те, що провідні ідеї і напрямки в роботі Павлівської і Сахнівської шкіл спільні. Директори обох шкіл наполегливо працювали над вихованням

колективу педагогів-однодумців, створенням умов для індивідуального вдосконалення кожного вчителя і учня. Обидва керівники – люди дивовижного таланту, чудові педагоги і організатори, генератори новаторських ідей, філософи і романтики, що здійснили свою мрію. Схожі навіть зовні – обидва безмежно заглиблені у свій Дивосвіт, ім'я якому – Школа, Родина, Батьківщина.

Література

1. Сухомлинський В.О. Павлицька середня школа. Вибрані твори в 5-ти т. Т. 4. – К.: Радянська школа, 1976. – 640 с.
2. Сухомлинский В.А. Подготовка учащихся к трудовой деятельности // Правда Украины. - 1955. - 1 декабря.
3. Сухомлинский В.А. Романтика сельскохозяйственного труда // Учительская газета. - 1954. - 7 августа.
4. Захаренко О.А. Слово до нащадків. – К.: СПД Богданова А.М., 2006. – 216 с.
5. Захаренко О.А., Мазурик С.М. Школа над Россю. – К.:Рад. школа, 1979. – 149 с.

В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКА ШКОЛИ ЗА РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ

На сучасному етапі розбудови української держави, формуванні демократичного суспільства на зміну виконавській діяльності вчителя приходить діяльність творчого, пошуково-дослідницького характеру.

У зв'язку з цим актуалізується проблема розвитку творчого потенціалу вчителя, який зможе забезпечити якісні зміни в освіті. Сучасні соціально-економічні тенденції розвитку держави, а відповідно і освіти, висвітлюють протиріччя між реальними можливостями розвитку творчого потенціалу вчителя, які визначаються реалізацією дидактичних, організаційно-педагогічних, інформаційних умов та недостатнім їх використанням у забезпеченні ефективності навчально-виховного процесу; між потребою в розвитку педагогічної творчості, засвоєнні педагогічних інновацій і сталістю підсистем в діяльності кожного навчального закладу, збереження на практиці традиційного управління процесом розвитку творчого потенціалу вчителя.

Аспекти розвитку творчої педагогічної діяльності – предмет досліджень вчених: В.М. Кларіна, В.А. Кан-Калика, М.І. Махмутова, М.М. Поташник, В.Г. Кузя, О.В. Сараєва, Г.І. Іванюк, В.Н. Риндак, А.В. Москвіної, І.А. Зязюна. Більшість з них звертається до педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського з проблеми виховання вчителя-майстра, створення умов для його творчої діяльності та безперервної освіти.

У наукових дослідженнях педагогічна творчість визначається як оригінальне й ефективне розв'язання вчителем навчально-виховних завдань, збагачення теорії й практики навчання [2, 333].

Відомий дослідник даної проблеми В.Г. Риндак розглядає наступні характеристики творчості як виду діяльності:

- а) наявність протиріч, проблемної ситуації або творчого завдання;
- б) соціальна і особистісна значимість і прогресивність щодо внеску в розвиток суспільства і особистості;

в) наявність об'єктивних (соціальних і матеріальних) передумов та умов для творчості;

г) наявність суб'єктивних (особистісних якостей – знань і умінь, позитивної мотивації, творчих здібностей особистості) передумов для творчості;

д) новизна і оригінальність процесу або результату.

Автор розглядає творчість як один із видів діяльності, для якої необхідні як об'єктивні, так і суб'єктивні особистісні умови, з наслідками прогресивними, значимими, що вирізняються новизною і оригінальністю [3, 11].

Під “потенціалом” ряд дослідників розуміють “зону ближчого розвитку” (Л.С. Виготський), вважаючи, що поняття “потенціал” в психологічному плані враховує не тільки задатки, а також і “психологічні резерви” особистості, які досі, в силу різних причин, залишались невикористаними.

Психологи і педагоги, характеризуючи поняття “творчий потенціал”, зазначають, що це інтерактивна, синтетична якість, яка характеризує міру можливості особистості здійснювати діяльність творчого характеру; сукупність реальних можливостей для здійснення такої діяльності, відкритість новому, ступінь розвитку мислення, його гнучкість, нестереотипність, оригінальність, установку на нетрадиційне вирішення суперечностей об'єктивної реальності (Л.Н. Москвичова, Т.Г. Браже, С.Р. Евінзон, А.М. Матюшкін).

В.Г. Риндак творчий потенціал учителя розглядає як систему особистісних здібностей (винахідливість, уява, критичний розум, відкритість до всього нового), що дозволяють оптимально змінювати прийоми дій у відповідності до нових умов і знань, умінь, переконань, які визначають наслідки діяльності (новизну, оригінальність, особливість підходів суб'єкта до здійснення діяльності) й у підсумку спонукають особистість до творчої самореалізації і саморозвитку [3, 14].

Валентина Григорівна – випускниця Павлівської середньої школи, а згодом колега, талановита послідовниця В.О. Сухомлинського, розглядає творчу діяльність вчителя як складну, багатогранну, що починається там, де загоряється іскра живої, трепетної думки, що шукає відповідь на питання, яке висувається життям.

Враховуючи відповідальність педагога за формування інтелектуального, духовного, емоційного світу дитини, Василь Олександрович “змоделював” особистість “хорошого вчителя”, який “любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вміє дружити з дітьми, бере близько до серця дитячі радощі і прикрощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що й сам він був дитиною” [1, 49].

Хороший вчитель – розумна, знаюча, думаюча, закохана в знання людина, здатна до самостійного дослідження, яка володіє вміннями в тій чи іншій трудовій діяльності.

Усвідомленню кожним вчителем всієї міри відповідальності за щасливі шкільні роки дитини, а відповідно і благополуччя її самостійного дорослого життя, допомагали індивідуальні бесіди директора. Він пам'ятав тисячі розмов із вчителями, одні з яких залишали в серці радість, інші – прикрість. Нерідко

розмови були тривалими. І приводом для цього могло бути слово вчителя, навіть посмішка або погляд. Ось один із таких привідів. Вчителька літератури під час перевірки домашнього завдання у V класі викликала слабенького хлопчика. Йї не сподобалось речення, яке він склав самостійно. Не сказавши ні слова, вона махнула рукою, а хлопчик плакав цілий вечір.

Директору довго довелося розмовляти з вчителькою, щоб вона усвідомила свою помилку: в її жесті красномовно виявилася її педагогічна позиція – байдужість до учня, невіра в те, що він може зробити щось добре.

Тому В.О. Сухомлинський як директор школи відстоював “свободу” цілком самостійно добирати вчителів, бо без цього школа неможлива. А потім починалася копітка робота з вчителем, та насамперед виховувався він завдяки обстановці творчої праці педагогічного колективу.

Директор школи виховував, формував, розвивав творчий потенціал кожного вчителя власною позицією, власними переконаннями і працею.

Він започаткував систему шкільно-сімейного виховання, де педагогіка і психологія стали наукою для всіх – і для вчителів, і для батьків. Цей курс (250 годин) був значно більший, ніж у вузі. Особливу увагу директор приділяв віковій психології, психології особистості, теорії фізичного, розумового, морального та естетичного виховання. Василь Олександрович особисто читав цікаві лекції, проводив колективні та індивідуальні бесіди, конференції.

Він вивчав спеціальну медичну літературу, і постійну турботу про зміцнення здоров'я дітей зробив дієвою складовою життя школи.

З перших днів роботи директор – філолог за освітою - вивчав фізику, математику, хімію, географію, біологію, історію і за три роки самостійно вивчив усі шкільні підручники й основну методичну літературу.

Його особливою увагою користувалася математика. Він розв'язав всі задачі за шкільними підручниками і за додатковими задачниками.

Для директора школи стало правилом стежити за новинами наук, науковими відкриттями і досягненнями. У нього були тисячі виписок з журналів, вирізок з газет. Все це розподілялося за напрямками, розділами, темами і служило вчителям і учням.

Закоханий у свій предмет, Василь Олександрович спонукав і підтримував прагнення вчителів підвищувати рівень своєї мовної культури, відчувати красу слова.

Особиста бібліотека директора була “критерієм естетичної культури”. З читачами - батьками, учнями, вчителями - зав'язувались бесіди, які збагачували життєвий досвід кожного. Протягом всіх років педагогічної праці В.Сухомлинський писав твори-мініатюри, які теж навчали його оточення шанобливо ставиться до слова.

Директор наполегливо шукав відповіді на ключові проблеми виховання: якими шляхами духовні цінності, створені людством, передаються дітям? Як зробити працю органічною потребою? Як досягти гармонії морального, інтелектуального, трудового, фізичного, естетичного розвитку? Наскільки багате інтелектуальне життя колективу? Які книжки читають вихованці? Як працюють ті, хто закінчив школу? І домагався, щоб усі працівники – від

директора до сторожа – здійснювали педагогічні ідеї, щоб цими ідеями жив колектив.

Джерелами розвитку інтелектуального багатства кожного вчителя були: індивідуальне читання, постійно діюча виставка, новини наукової і художньої літератури, цікаві лекції, які готував директор, досвідчені вчителі, вчені, які відвідували школу.

Особливе місце в педагогічному колективі займали вчителі старшого покоління. Кожен з них, збагачують духовно, водночас збагачував своїх товаришів. Учителі навчались вдумливо аналізувати свою роботу, теоретично осмислювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між знаннями учнів і своєю педагогічною культурою.

Власні дослідження директора школи породжували нові педагогічні ідеї, якими він надихав і захоплював колектив. Директор глибоко вивчав роботу своїх колег і нерідко переконувався у непрофесіоналізмі; його засмучували вимучені, незграбні, заучені фрази дітей з туманним змістом. Він вслуховувався, вдумувався в мову дітей і приходив до висновку: дітей необхідно вчити мислити.

Урок за уроком вів Василь Олександрович своїх вихованців до невичерпного і вічно нового джерела у природу, навчав їх передавати словом найтонші відтінки предметів і явищ.

Уроки серед природи він назвав подорожами до джерел думки і слова. Подорожі ставали цілеспрямованішими і багатшими за формами розумової праці дітей. Так були започатковані “уроки мислення”, на яких діти пізнавали явища, причини і наслідки. І думка дітей поступово ставала яскравішою, багатшою, виразнішою, слово набувало емоційного забарвлення, починало грати, переливатися. Вміння вчити дітей мислити як грань педагогічної майстерності стало відкриттям, переживанням особливого щастя – щастя творчості.

В.О. Сухомлинський розповідав колегам про свої роздуми і спостереження, вони приходили до нього на незвичні уроки – уроки серед природи, слухали написані ним твори-мініатюри. А одного дня ранньої осені пішли з директором в діброву милуватися золотом осені, щоб потім якомога яскравіше розповісти про цю красу. Учителі почали проводити свої перші уроки до джерел живої думки, самі складати твори-мініатюри. Збиралися для обговорення проблеми як навчити дитину мислити, сперечалися, шукали істину і прийшли до переконання: кожен вчитель, незалежно від того, який предмет він викладає, повинен стати майстром слова.

Колективна дослідницька праця об'єднала вчителів у творчий колектив, який під керівництвом директора продовжував досліджувати емоційне забарвлення слова, “єдності думки і почуття”, прийоми мислення на уроках.

Проектування директором розвитку творчого потенціалу вчителя ґрунтувалося на наукових дослідженнях власної праці; глибокому вивченні дитини; на трьох джерелах навчально-виховного процесу, якими кожен вчитель навчався володіти досконало – наукою, майстерністю і мистецтвом.

В.О. Сухомлинський зазначав: “Як дбайливий садівник готує ґрунт під троянди, так директор школи повинен готувати ґрунт для запозичення передового досвіду, створеного кращими майстрами педагогічної праці. І підготовка цього ґрунту залежить передусім від майстерності директора школи як педагога. Майстерність колективу – це педагогічні ідеї, але ідеї без конкретних справ перетворюються в пустоцвіт” [1, 405].

Тому кожен ідею павлівський директор наповнював конкретним змістом: як навчати учнів виразно, вільно, свідомо читати? Якою має бути система творчих письмових робіт учнів? Як навчати дітей самоконтролю, самоперевірки?

Активно сприяв розвитку індивідуальної творчості кожного вчителя, об'єднував учителів спільною педагогічною ідеєю, яка ставала переконанням колективу, важливою умовою натхнення, що живило творчу працю, майстерність.

Мистецтво керівництва школою спрямовувалося на об'єднання колективу “педагогічними переконаннями”, де індивідуальна творчість, як невичерпні струмки, стікались в єдиний потік колективної майстерності, колективного досвіду, колективного спілкування про виховання учнів.

У бесіді з молодим директором школи “Основні проблеми творчої праці педагога” він ще і ще раз наголошує на відповідальності керівника за розвиток творчості кожного вчителя і колективу школи: “Дух часу, взаємовідносини між людьми – все це залежить від того, які ми з вами, від того, яка школа, що їй народ повіряє своє майбутнє, від того, яке керівництво школою” [1, 394].

Окреслюючи коло проблем, які має навчитись вирішувати “початкуючий” керівник школи, В.О.Сухомлинський до них відносив: уникнення небезпеки відстати від переднього краю педагогічної науки, вміння передавати свій задум вчителю, збуджування творчої ініціативи.

Він започатковує школу педагогічної культури, де головним було живе, безпосереднє спостереження явищ навчально-виховної роботи, осмислення цих явищ, пізнання взаємозв'язку і залежності між ними; заглиблення в деталі, в тонкощі педагогічного процесу; пошуки, роздуми, аналіз невдач і прагнення до відкриттів, які надихали, пробуджували іскру педагогічної творчості.

Одним із спектрів педагогічної творчості він вважав інтерес вчителя до пошуку, до аналізу власної роботи, перетворення “теорії в практику”, навчання учнів оволодівати знаннями, керувати розумовою працею школярів.

Молодих керівників шкіл Василь Олександрович навчав осмислювати, аналізувати факти, поступово переходити до характеристики педагогічних явищ. Для цього директор школи має розвивати вміння спостерігати, слухати, аналізувати. Невичерпним джерелом є відвідування і аналіз уроків, що дає можливість зробити висновок про духовне багатство, інтереси, творчий ріст вчителя, його вміння створити умови для самостійної роботи учнів, осмислення ними фактів і встановлення взаємозалежностей.

Багатство педагогічних ідей і педагогічного досвіду В.О.Сухомлинського ми прагнемо ефективно використати у системі науково-методичної післядипломної освіти учителів та керівників навчальних закладів.

Література

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. –Т. 4. – К: Рад. школа, 1976. – 640 с.
2. Професійна освіта: Словник / Уклад. С.У.Гончаренко та ін.; За ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
3. Рындак В.Г., Мещерякова Л.В. Теоретические основы развития творческого потенциала учителя. – М.: Педагогический вестник, 1998. – 116 с.

В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ КОЛЕКТИВУ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

На сучасному етапі освіта України веде активний пошук та апробацію шляхів і засобів удосконалення навчання, виховання і розвитку школярів, сприяння самореалізації кожної особистості. Зростає творчий потенціал педагогічних колективів, учителів та керівників освітніх закладів, який реалізується в науково-дослідній роботі.

Цілеспрямована робота педагогічного колективу над науково-педагогічною темою (проблемою) прискорює формування передового педагогічного досвіду, сприяє реалізації творчих потреб та інтересів учителів, вирішенню актуальних завдань освітнього закладу.

Тривале і успішне педагогічне дослідження здійснили В.О. Сухомлинський, директор Павлиської середньої школи Онуфріївського району, та І.Г. Ткаченко, директор Богданівської середньої школи Знам'янського району – Герої Соціалістичної Праці, заслужені вчителі України, кандидати педагогічних наук. Творчі лабораторії педагогічних колективів цих шкіл розкриті в численних публікаціях, зокрема, "Павлиська середня школа" В.О. Сухомлинського, "Богданівська середня школа" І.Г. Ткаченка. Їх аналіз стверджує життєздатність і випереджальний характер створених ними моделей шкіл, де успішно здійснювалась гуманізація шкільного життя, поєднувалось виховання інтелекту і моралі, формування громадянськості й почуття обов'язку.

Ці школи, як і їх керівники, мали талановитих сучасників і послідовників, що успішно здійснювали інноваційну діяльність. Серед них С.Г. Максютін – директор Созонівської середньої школи Кіровоградського району, Г.М. Перебийніс – директор Маловисківської середньої школи № 3, А.Б.Резнік – директор Гайворонської середньої школи № 5. В умовах сьогодення успішно реалізує концепцію національного виховання колектив Кіровоградської загальноосвітньої школи № 21, яку створив її директор В.І. Каюков, кандидат педагогічних наук, заслужений вчитель України. Науково-методичне забезпечення рівневої диференціації в початковій школі розробила С.П. Логачевська, вчителька початкових класів Балахівської загальноосвітньої школи Петрівського району, кандидат педагогічних наук, заслужений вчитель

України. Науково-прикладний зміст дослідження вона розкрила в монографії та методичних посібниках для вчителів, методистів, студентів.

В даній статті зроблена спроба на основі аналізу наукових праць та практичного досвіду відслідкувати основні компоненти та рушійні сили організації навчально-виховного процесу ефективних моделей шкіл та творчих лабораторій вчителів з метою трансформації їх досвіду в практичну діяльність освітніх закладів регіону.

Творчою педагогічною лабораторією, відомою в Україні і за її межами, є Павлиська ЗШ імені В.О. Сухомлинського. В цій школі впродовж 22 років (1948 – 1970) успішно проводив новаторський експеримент відомий педагог-гуманіст, вчитель і директор школи.

В.О. Сухомлинський створив модель школи з гуманними гармонійними стосунками; вона відома в сучасній педагогіці як “школа радості”. Результати успішних педагогічних пошуків нашого земляка викладені на сторінках педагогічних, науково-публіцистичних творів: його педагогічна спадщина – 48 книг, понад 500 статей, 1500 оповідань і казок для дітей.

Твори павлиського Вчителя видані 53 мовами світу загальним тиражем понад 15 мільйонів примірників. Найбільш відома його книга “Серце віддаю дітям” (видана 36 мовами світу, успішно витримала 54 видання).

Науковцями і педагогами з різних країн широко використовуються книги “Павлиська середня школа”, “Як виховати справжню людину”, “Народження громадянина”, “Розмова з молодим директором школи”, “Сто порад учителям” та інші.

Як видатний педагог-учений В.О. Сухомлинський висунув і обґрунтував педагогічні ідеї, реалізація яких удосконалила навчально-виховний процес. Виділимо, на наш погляд, основні з них.

1. Гуманізація шкільного життя – загальний і визначальний принцип педагогічного процесу, який ґрунтується на розробленій Василем Олександровичем концепції філософії дитячого щастя. Дитина має бути щасливою, зазначав Вчитель, щасливою вже сьогодні, й добирає, розробляє технології навчання, які враховували дитячі запити, інтереси, здібності. Добрані форми роботи з дітьми, зазначав педагог, мають бути доцільними, розвивальними, враховувати реальні умови життя, соціальний досвід учнів.

2. Навчально-виховний процес досягає високої ефективності при гармонійній взаємодії всіх його учасників: педагогів, учнів, батьків, громадськості.

Першочергове завдання, яке директор наполегливо вирішував тривалий час - створення колективу педагогів-одномумців, спроможного успішно розв’язувати найскладніші проблеми навчально-виховного процесу [7, 24].

Василь Олександрович вивчав кожного вчителя, його педагогічні здібності, моральні якості, ставлення до дітей, колег, школи і життя, рівень професійних знань і вмінь. Ґрунтовно аналізував свою роботу, відвідані уроки, рівень досягнень своїх учнів, і наполегливо виховував у вчителів почуття відповідальності, інтерес, прагнення шукати, знаходити, творити.

Шляхи професійного вдосконалення для кожного вчителя були індивідуальні. Це здобуття вищої освіти в педагогічних вузах (директор завжди радів за студентські успіхи своїх колег), систематична самоосвітня діяльність, спільні семінарські заняття. Кожному вчителю він сприяв в підборі необхідної літератури, створенні власних бібліотек. Вчителі поповнювали їх новими надходженнями з педагогіки, психології, методики, мистецтва, літератури, природничих і технічних наук, довідниками, словниками, енциклопедичними виданнями та періодичною пресою.

Родина Сухомлинських щорічно передплачувала періодичну пресу з 20-25 назв (в т.ч. дитячі газети та журнали) [7, 25].

Василь Олександрович все життя наполегливо здобував нові знання, оскільки, за його словами, вчитель має орієнтуватися в найскладніших питаннях науки, основи якої викладає в школі, а директор повинен добре знати програмовий матеріал з усіх навчальних предметів і бачити “передній край наук”.

Він змістовно, вдумливо розкривав найактуальніші питання педагогічної науки на педагогічних радах, семінарах, лекціях, з якими виступав перед вчителями, учнями, батьками, жителями селища.

Директор школи постійно працював з молодими вчителями. Його цікавило їх ставлення до дітей, до вчительської професії, потяг до знань.

Він підтримував їхні пошуки, допомагав пізнавати багатогранне мистецтво педагогічної діяльності. В роботі переважали неформальні індивідуальні бесіди, поради, консультації. Молодий вчитель в особі директора мав цікавого співрозмовника, наставника і талановитого колегу.

Роки і роки наполегливої праці по створенню колективу однодумців дали чудові результати. Висококваліфікованими педагогами стали колишні піонерські вожаті М.М. Верховиніна, Р.К. Заза, Г.О. Нестеренко, К.М. Жаленко - депутат Верховної Ради УРСР двох скликань.

Високо цинив Василь Олександрович Г.Я. Вовченко, заслужену вчительку УРСР, Г.Г. Шевченко, яка в останні роки роботи директора школи була його заступником і розділяла всі шкільні турботи. Високого рівня педагогічної майстерності й творчості досягли В.Т. Дараган, Я.І. Лисак, М.А. Лисак, В.О. Скочко, Є.Є. Коломійченко, М.Г. Сироватко, О.А. Письменна, Р.М. Гришина.

В.О. Сухомлинський зазначав, що своїм педагогічним досвідом зобов'язаний розумним, мислячим вчителям. Він вважав, що без згуртованого, високопрофесійного колективу однодумців не міг би здійснити задумане. Спадкоємність багатого духовного життя колективу школи, започатковане педагогом-гуманістом, притаманне і його нинішньому складу.

3. Розвиток дитячої особистості в Павлівській школі досягався взаємодією всіх складових частин навчально-виховного процесу: розумовою, моральною, трудовою, фізичною, естетичною.

Місце і взаємозв'язок компонентів навчально-виховного процесу він розкрив в численних книгах і статтях. Це, зокрема, “Серце віддаю дітям”,

“Павлиська середня школа”, “Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості”.

4. Унікальна дидактична система школи в Павлиші мала науково-філософське обґрунтування, ретельно перевірялась і коригувалась в практичній діяльності.

Вона спрямовувалась на індивідуалізацію навчання, розвиток здібностей і обдарувань вихованців, розвиток пам'яті, мислення, творчості, фантазії. В Павлиші пройшли апробацію і стали органічною складовою навчально-виховного процесу дві програми навчання, уроки мислення, подорожі до джерел думки і слова – уроки творчості, казки школи під голубим небом, казки вечірніх сутінків, свято Казки, свято Книги, свято Рідної мови. Щорічно видавались рукописні журнали “Педагогічна думка” та “Павлиські казки”.

Ідеї і педагогічні технології, апробовані в процесі багаторічного колективного експерименту, актуальні в умовах реформування освіти на основі особистісно орієнтованих технологій, оскільки спрямовані на розвиток особистості.

5. Діти і природа – одна з підвалин педагогіки В.О. Сухомлинського, провідна складова розвитку особистості школярів. Цей напрямок в педагогіці В.О. Сухомлинського особливо гармонійно поєднується з пізнанням краси у всіх її вимірах, розвитком позитивних емоційних співпереживань і захоплень, здобуттям знань, збагаченням життєвого досвіду, прагненням пізнати, зберегти і захистити природу. Його “Триста сторінок книги природи” – школа, яку корисно пізнати і сприйняти дітям і дорослим.

Впродовж всього періоду роботи в Павлиші Василь Олександрович невтомно дбав про перетворення шкільної садиби в найкраще місце в селищі. Його першою помічницею була вчителька біології Ольга Йосипівна Степанова. Пустир, що був поруч зі школою, невдовзі поступився деревам і кущам, які дивували своєю красою. Ганна Іванівна Сухомлинська, дружина педагога, згадує: “Від криниці пролягала каштанова алея, біля школи виструнчились білоруські берези і горобина, а під вікном розкинула широке листя катальпа, квітка якої дуже нагадує свічки каштана. Вздовж низенького тину, який відокремлював виноградник від майданчика ігор, тягнувся рядок алтайської ялинки. Чорна горобина, персики, чудо-яблуня, яка ніколи не цвіте, але плодоносить, горіхи, яблуні, вишні, черешні, сливи, груші, агрус, смородина, малина – чого тут тільки не було! І все це виростили діти. Вони доглядали за садом, користувалися його плодами. В саду було закладено навчальну пасіку, чудову теплицю, яку взимку перетворювали в оранжерею.

Вигляд шкільної садиби, оформлення класних кімнат і коридорів – усе цілеспрямовано підпорядковувалось розумовому, моральному й естетичному вихованню учнів. Василь Олександрович добився, щоб у школі для дітей були створені затишок, тепло і радість” [7, 24]. У шкільне життя органічно ввійшли Сад Матері, куточки краси, куточок лісу на території школи, чудові шкільні традиції – свято квітів, свято осені, свято першого хліба, які сприяли вихованню павлиських хлопчиків і дівчаток.

6. Громадянське виховання – органічна складова розвитку кожної особистості в педагогічній системі педагога-гуманіста. Як виховати справжню людину? – визначив проблему Василь Олександрович. Для її успішної реалізації він проаналізував світову філософську думку, історичний досвід багатьох поколінь, надбання педагогів різних епох і народів, українську народну педагогіку, досвід колективу школи, свій особистий і створив ефективну педагогічну систему, в центрі якої – дитина, що виростає в любові серед людей, особливій, вимогливій і відповідальній любові, в гармонії з природою, в активній діяльності, умовах, що сприяють творчості.

В книзі “Як виховати справжню людину” педагог-новатор визначає напрямки громадянського виховання підростаючого покоління: любов до Батьківщини, висока ідейність і громадянськість; ставлення до людей і обов’язок перед ними; відношення до батьків, рідних, близьких; розуміння життя, добра і зла в ньому; виховання високих моральних якостей; дружба, любов, сім’я; бачення краси в природі й суспільстві.

Звертаючись до своїх вихованців та їх ровесників, В. Сухомлинський наголошував: “Справжнє народження твоє як громадянина, мислячої, одухотвореної благородними ідеями людини, трудівника, борця за торжество правди і щастя, сім’янина відбувається завдяки тому, що ти – син народу; в тобі, як сонячне світло в краплі води, відбивається його багатовікова історія, його велич і слава, його любов і надія, його нерозривна єдність з тими дорогими нашому серцю куточками, які входять у наше життя як вічне, незнищенне, незгасне” [3, 166].

Його безмежна любов до Батьківщини, ціною в життя, актуальна і повчальна як для нинішніх, так і прийдешніх поколінь: “Батьківщина – твій дім, твоя колиска. У рідному домі не завжди все гаразд. Є в нас своє лихо й горе. Говорячи про них, пам’ятай: ти говориш про лихо і горе свого рідного дому. Щоб мати моральне право говорити про лихо і горе свого народу, щоб один раз сказати, треба десять разів зробити щось конкретне для зміцнення своєї Батьківщини. Говорити про недоліки – для цього великого розуму не треба. Зневажай демагогію і балаканину. Думай і роби все для того, щоб перемагали добро і справедливість” [3, 176].

7. Трудове виховання учнів – провідна проблема теоретичних досліджень і практичної діяльності Василя Олександровича. Цій проблемі він присвятив численні книги і статті: “Воспитание коммунистического отношения к труду”, “Виховання моральних стимулів до праці у молодого покоління”, “Виховання в учнів любові і готовності до праці”, “Трудове виховання в сільській школі”, “Підготовка учнів до трудової діяльності”.

Головною ідеєю В.О. Сухомлинського з трудового виховання школярів є створення оптимальних умов для розвитку природних індивідуальних здібностей кожної дитини. Педагогічний зміст системи трудового виховання педагог-новатор розкрив через принципи трудового виховання, які ним вперше були визначені у вітчизняній педагогіці. Це:

- єдність трудового виховання і загального розвитку – морального, інтелектуального, естетичного, фізичного;

- розкриття, виявлення, розвиток індивідуальності в праці;
- висока моральність праці, її суспільно корисна спрямованість;
- раннє залучення до продуктивної праці;
- різноманітність видів праці;
- постійність, безперервність праці;
- наявність рис продуктивної праці дорослих у дитячій праці;
- творчий характер праці, поєднання зусиль розуму і рук;
- наступність змісту трудової діяльності, умінь і навичок;
- загальний характер продуктивної праці;
- посиленість трудової діяльності;
- єдність праці і багатогранного духовного життя.

Ці принципи розглядались у єдності й взаємозв'язку, збагачувались і розвивались під впливом багатоаспектної практики трудового виховання учнів.

8. Піклування про здоров'я і фізичне виховання - найважливіша праця вихователя. Так вважав і діяв Василь Олександрович. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра в свої сили. “Якщо виміряти всі мої турботи й тривоги про дітей протягом перших 4 років навчання, то добра половина їх – про здоров'я”, - писав педагог [4, 103].

Задля поліпшення здоров'я дітей вчитель проводив бесіди з батьками, дбав, щоб домашня розумова праця не була втомливою, щоб діти більше були на свіжому повітрі, рано лягали спати і рано вставали, спали при відкритій квартирі, влітку – на сіні, під наметами.

В “Школі радості” діти звикли до ранкової гімнастики, до водних процедур з метою гармонійного розвитку організму, бо “... людина має бути не тільки здоровою, а й гарною” [4, 104].

Повноцінне вітамінне харчування, праця на свіжому повітрі, відпочинок, ігри серед природи, літні канікули на баштані, участь у сінокосі, ходіння босоніж, спортивні ігри та розваги – складові, що сприяли поліпшенню здоров'я і загартуванню павлівських школярів.

Додержання режиму в школі було предметом самовиховання (особливо в чергуванні праці і відпочинку, розумових і фізичних занять, проведення ранкової зарядки).

Працю педагог розглядав як фактор фізичного розвитку, гармонійної пропорційності органів тіла, пластичності рухів, краси, уміння концентрувати фізичні зусилля відповідно до мети.

Головна мета фізичного виховання при виконанні вправ, бігові, плаванні, ходьбі на лижах – досягання гармонії рухів, граціозності, краси, естетичного задоволення. У вечірній час відповідно до загальношкільних режимних норм діти були в сім'ї.

За таких умов павлівські школярі ставали без ліків міцними і життєрадісними.

9. Батьківська педагогіка в Павлиші стала логічною складовою родинно-шкільного виховання. Тут поєднувались можливості сім'ї і школи,

підсилювались національні виховні мотиви, формувались морально-етичні засади сімейних взаємин.

Василь Олександрович детально розробив глибоко продуману систему педагогізації батьків, яка включала в себе план і програму педагогічного всеобучу батьків на весь період навчання дітей в школі. Провідне місце в цій системі відігравала “Батьківська школа”. Її засідання проводились двічі на місяць і суттєво впливали на підвищення педагогічної культури кожної родини.

Заняття цієї школи відбувалися під безпосереднім керівництвом і при активній участі директора й досвідчених педагогів. При підготовці до занять враховувалась освіта батьків, побутові умови і традиції сімей, вікові та індивідуальні особливості дітей.

Тематика занять цікава за змістом і широка за діапазоном. Наводимо приклади занять з плану роботи Павлівської школи на 1969-1970 навчальний рік.

Дошкільна група:

Сімейні взаємовідносини і моральне виховання дітей.

Трудове виховання дитини від 3 до 7 років.

Мати – перший і головний вихователь та учитель дошкільника.

Батьки учнів 1-2 класів:

Духовне життя сім’ї і розвиток дитини.

Трудове виховання в школі і в сім’ї.

Взаємовідносини батька і матері у вихованні дитини 7-9-річного віку.

Алкоголізм і діти.

Батьки учнів 3-4 класів:

Фізичний і психічний розвиток дитини 9-11 років.

Єдність вимог до дітей.

Батьки дітей 5-7 класів:

Розумове виховання підлітків і завдання сім’ї.

Формування самосвідомості й самовиховання підлітків.

Що читати підліткам. Сімейна бібліотека і виховання підлітків.

Як добиватись того, щоб діти любили і поважали батьків.

Батьки учнів 8-10 класів:

Анатомо-фізіологічні та психічні особливості юнаків і дівчат 15-17-річного віку.

Як говорити з юнаками і дівчатами про сім’ю, шлюб, дітей.

Книга у духовному житті юнацтва. Особиста бібліотека юнака і дівчини.

Роль прикладу старших у вихованні юнацтва.

Роботу з батьками В.О. Сухомлинський вважав найпотрібнішою і найважливішою і зазначав: пора і батькам, і вчителям глибоко усвідомити, що ні школа без сім’ї, ні сім’я без школи не можуть упоратися з найтоншими, найскладнішими завданнями становлення людини [Батьківська педагогіка. - К.: Радянська школа, 1997.–263 с.].

Василь Олександрович досяг визначних успіхів в розробці теоретичних засад гуманістичної педагогіки, провів масштабний педагогічний експеримент,

написав блискучі педагогічні праці. Це стало можливим внаслідок поєднання величч таланту, надзвичайної працьовитості, виключної цілеспрямованості й творчості.

Його педагогічна діяльність, примножена творчою діяльністю колективу школи, викликала подив, захоплення і бажання вчитися у Сухомлинського. Він мав численних шанувальників та послідовників і, передусім, на Кіровоградщині. Досвід павлишан сприяв вдосконаленню навчально-виховного процесу, наповнював життя школи радістю пізнання, творчого пошуку, гармонією і красою.

Серед талановитих послідовників В.О. Сухомлинського його однодумець і сучасник Іван Гурович Ткаченко, вчитель і директор Богданівської середньої школи № 1 Знам'янського району.

В монографії про школу І.Г. Ткаченко підсумовує багаторічний педагогічний експеримент по створенню оптимальної моделі сільської школи. В основі експерименту – педагогічні ідеї і практичний досвід Павлиської середньої школи, які директор талановито розвивав і доповнював все своє життя. І.Г. Ткаченко розробив і апробував наукові основи управління школою, творче застосування методів навчання в практичній діяльності вчителів, моделі організації розумового, морального, трудового, естетичного та фізичного виховання. Він вказав шляхи вирішення численних проблем сільської школи, відкрив нові горизонти і перспективи її розвитку.

Більше двох десятків наукових праць І.Г. Ткаченка присвячено педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського. Це глибоко закономірно, оскільки, як зазначала О.В. Сухомлинська, творча й особиста дружба об'єднувала його й І.Г. Ткаченка, який, віднайшовши свій шлях у педагогіці, зв'язав свої ідеї з поглядами Василя Олександровича.

У своїй праці “Серце віддаю дітям” В.О. Сухомлинський серед плеяди талановитих керівників шкіл краю, які активно поєднували наукові дослідження з практичною педагогічною роботою, називає й І.Г. Ткаченка як справжнього майстра педагогічного процесу.

Провідною темою наукової і практичної діяльності І.Г. Ткаченка обрав дитячу працю, її виховний потенціал. Його книга “Трудове виховання старшокласників”, понад 50 наукових праць та кандидатська дисертація присвячені саме трудовому навчанню і вихованню школярів.

І.Г. Ткаченко закріпив, розвинув і перевіряв на практиці в умовах сільської школи принципи основ методики трудового виховання, розроблені вперше в історії вітчизняної педагогіки В.О. Сухомлинським, перетворивши Богданівську школу у всесоюзну творчу лабораторію, визначив важливі складові виконання перспективних трудових завдань.

Він домагався наукового осмислення навчально-виробничої діяльності учнівської бригади, яка стала невід'ємною частиною навчально-виховного процесу.

Окреслив і визначив зміст системи трудового виховання та її складових частин, а саме: трудове виховання в процесі вивчення основ наук, зокрема, предметів природничо-математичного циклу; трудове виховання в гуртках,

секціях і наукових товариствах, які функціонували в системі позакласної роботи; трудове виховання в процесі колективної та індивідуальної праці в умовах сільськогосподарського виробництва; трудове виховання в сім'ї; трудове виховання в колективах винахідників і раціоналізаторів базового виробництва.

І.Г. Ткаченко науково обґрунтував види сільськогосподарської праці для учнів відповідно до їх віку, здоров'я, темпераменту як необхідної і вирішальної умови розвитку природних задатків і здібностей, задоволення їх допитливості та інтересів.

Він експериментальним шляхом визначив послідовність залучення школярів до сільськогосподарського дослідництва, встановивши такі етапи.

Перший етап – досліди навчально-практичного характеру, де індивідуальна практика була для учня джерелом пізнання істини, особистим надбанням.

Другий етап – досліди навчально-пізнавального характеру, які збагачували учнів знаннями і формували інтелект.

Третій етап – досліди творчого характеру, які сприяли розвитку дослідницьких вмінь, знайомили з особливостями сільськогосподарських професій.

Дослідницький метод навчання забезпечував творче застосування знань, оволодіння методами наукового пізнання, формував потребу в отриманні нових знань і виступав способом організації пошукової, творчої діяльності учнів при розв'язанні нових проблем.

Багаторічний науково-педагогічний експеримент дозволив Івану Гуровичу визначити особливості морального та естетичного виховання в процесі трудової діяльності. Він наголошував, що трудова активність школярів відкриває широкі перспективи для духовного вдосконалення, пізнання краси праці.

В Богданівській школі на практиці забезпечувалася єдність праці й духовності. Педагогічний колектив своє завдання вбачав у вихованні в учнів високої моральності, здатності до діяльності, в основі якої лежить особистий пізнавальний інтерес до діяльності, котра необхідна суспільству.

До скарбниці вітчизняної педагогіки І.Г. Ткаченко вніс систему трудового виховання школярів, яка виступає провідною в моральному, інтелектуальному та естетичному розвитку особистості підлітка.

Вплив В.О. Сухомлинського та І.Г. Ткаченка на формування педагогічного потенціалу нашого краю потужний і результативний.

Десятки шкіл та вчителів досягли вагомих результатів, поєднуючи науково-дослідну роботу з практичною педагогічною діяльністю.

Відома в Україні ЗШ I-III ступенів № 21 м. Кіровограда розробленою моделлю національного виховання школярів, де органічно поєднується навчально-виховний процес на уроках з позакласною роботою, зокрема, в гуртках та студіях (вивчається історія України, краєзнавство, етнопедагогіка, україністика, усна народна творчість, екологія, валеологія) та діяльністю дитячої організації козачат. Формуванню національної самосвідомості у школярів сприяє робота в музеях, світлицях, тематичних навчальних кабінетах, музеї історії школи, які змістовно і з любов'ю обладнані вчителями, учнями

школи з допомогою батьків та громадськості. Це картинні галереї “Світочі української духовності”, “Історичні діячі України-Русі”, “Рідне місто”; музейні кімнати Т.Г. Шевченка, М.К. Смоленчука, В.К. Винниченка, світлиці І.К. Карпенка-Карого, поетеси Марії Губко; кімнати української діаспори, історії українського козацтва, історії українського одягу, казки; кабінети етнопедагогіки, краєзнавства. Колектив школи підтримав свого керівника В.І. Каюкова, який темою педагогічного дослідження визначив формування національної самосвідомості школярів на героїчних традиціях українського народу і впродовж десяти років розробляв, апробував і вдосконалював систему національного виховання учнів у загальноосвітній школі.

Про методологію педагогічного дослідження, одержані результати, практичну діяльність школи і подальший колективний пошук розповідають монографія, наукові та науково-методичні статті в провідних педагогічних виданнях України та обласних часописах. Автор більшості публікацій Василь Іванович Каюков – директор школи, кандидат педагогічних наук, заслужений вчитель України, кавалер урядових нагород.

В Україні одержала визнання і авторська школа Світлани Панасівни Логачевської – вчительки початкових класів Балахівської ЗШ I-III ступенів Петрівського району, кандидата педагогічних наук, заслуженого вчителя України. Це справжня творча лабораторія для колег, які прагнуть вирішити проблему диференціації навчального процесу в початковій школі, де немає паралелей.

Ефективність уроків, доводить Світлана Панасівна, – це не кращі відповіді окремих учнів, а добрі знання кожного.

Для неї характерна оригінальна й ефективна методика залучення учнів до активної навчальної діяльності; структурування навчального матеріалу, використання різного типу опорних схем, алгоритмів і ефективною роботи з ними, вивільнення навчального часу для індивідуальної роботи.

Вчитель-новатор талановито навчає і колег, щедро ділячись своїм досвідом. Навчально-тематичний план авторської школи розрахований на 36 годин і включає психолого-педагогічну підготовку вчителів з проблеми диференціації навчання в межах класу; методичну підготовку; моніторинг рівня готовності вчителів до реалізації рівневої диференціації в малокомплектній школі.

На заняттях авторської школи вчителі опрацьовують методологію та методіку диференційованого навчання при вивченні нового матеріалу, формуванні в учнів умінь і навичок на уроках математики, читання, української мови.

Систему технологічних прийомів диференційованого навчання слухачі школи пізнають на уроках, які майстерно проводить автор, при аналізі відеозаписів занять, моделюванні фрагментів уроків, у процесі ділових ігор та на конференції з обміну досвідом роботи.

За час навчання в авторській школі С.П. Логачевської слухачі отримують індивідуальні консультації, знайомляться з її методичними посібниками, адресованими вчителям, методистам, студентам: “Дійти до кожного учня”

(педагогічний досвід). – К.: Рад. школа, 1990. – 158 с. та “Диференціація у звичайному класі” (За загальною редакцією академіка АПН України О.Я. Савченко). – Донецьк, 1998. – 288 с.

Авторська школа С.П. Логачевської працює як на базі ОППО, так і районних й міських методичних кабінетів області і сприяє трансформації чудових результатів педагогічної праці вчительки, наслідків її багаторічного педагогічного дослідження в творчі лабораторії колег.

Науковців, методистів, учителів захоплює високий професіоналізм Світлани Панасівни, гуманізм, демократичність, комунікативність, технологічність, оптимізм, гумор, привітність і високий рівень навченості її вихованців, мовленнєва культура, логічне мислення, оволодіння понятійним апаратом, творчість, рівень трудової активності, морально-етичних переконань.

Над проблемою “Диференційований підхід до навчальної діяльності школярів” працює і М.В. Кожухар – вчитель фізики кібернетико-природничого ліцею м. Кіровограда. Про результативність педагогічного пошуку вчителя свідчать успіхи його вихованців на обласних та республіканських олімпіадах з фізики в останні роки.

Авторські курси Миколи Васильовича дають змогу вчителям фізики глибоко вникнути в сутність інноваційного навчально-виховного процесу профільної диференціації при проведенні фронтальних лабораторних робіт та робіт фізичного практикуму, розв’язуванні нестандартних, графічних і розрахункових задач з молекулярної фізики і термодинаміки.

Індивідуальні консультації, які проводить М.В. Кожухар, спрямовані на вдосконалення теоретичної, методичної, технологічної підготовки вчителя, розвитку його творчого потенціалу і вдосконалення науково-пошукової діяльності. На базі ННПК “Спеціалізована середня школа - Кібернетико-природничий ліцей – Кібернетико-технічний коледж” діє відділення нових технологій навчання, де вчителі практично знайомляться з його інтенсифікацією на основі запровадження нових екранно-звукових посібників. За рахунок технологізації педагогічного процесу насамперед на відеокомп’ютерній основі і контрольно-керованої самоосвітньої роботи досягаються прискорення і поглиблення засвоєння знань з предметів, які складають державний компонент освіти. Використовуються відеоуроки, відеохрестоматія, відеоконсультації, відеодовідки тощо.

Впроваджена система тестової перевірки знань, тому всі предмети мають варіанти комп’ютерного контролю.

Практичні заняття, семінари, конференції, які проводяться на базі відділення нових технологій навчання, дають змогу розкривати перед вчителями перспективи вдосконалення навчально-виховного процесу на відеокомп’ютерній основі.

І випереджаюча творча діяльність в цьому напрямі М.В. Кожухаря сприяє адаптації сучасних інноваційних технологій в діяльності як освітніх закладів, так і вчителів.

З метою сприяння і науково-методичної підтримки педагогічних досліджень освітян при кафедрі педагогіки і психології КОППО створені

обласна школа методистів-кореспондентів та постійно діючий семінар педагогів-дослідників, який зібрав молодих талановитих вчителів. Ці структури дають можливість створити потужний інтелектуальний потенціал, який об'єднує зусилля педагогів, що здійснюють інноваційну діяльність, та науково-педагогічних працівників для успішного вирішення завдань, що визначають провідні напрямки в розбудові освіти.

Література

1. Деркач В.Ф. Примножуючи спадщину Павлиського добротворця: Ідеї і традиції Василя Сухомлинського продовжують жити в Павлиші // Початкова школа. – 2000. – № 9. – С. 6-7.
2. Савченко О.Я. Реформування змісту шкільної освіти в контексті педагогічної спадщини Василя Сухомлинського // Початкова школа. – 1999. – № 9. – С. 1-4.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. Т. 2.– К.: “Радянська школа”, 1976. – 670 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. т. Т 3.– К.: “Радянська школа”, 1977. – 670 с.
5. Сухомлинская О.В. Сухомлинский принадлежит всему миру: Рассказывает дочь педагога // Первое сентября. – 1993. – 28 сентября.
6. Сяо Су. Використання досвіду В.О. Сухомлинського в Китаї // Освіта України. – 1998. – 7 жовтня. – С. 7.
7. Калініченко Н.А., Перебийніс Г.М. Сучасники В.О. Сухомлинського. – Кіровоград, 1998. – 260 с.
8. Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-гуманіст: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 75-річчю від дня народження видатного українського педагога / Акад. пед. наук України та ін. – К., 1993. – 104 с.
9. Тези міжнародної науково-практичної конференції “Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського і розбудова національної освіти” / М-во освіти України та ін. - Кіровоград, 1993 – ч. 1. – 214 с.; ч. 2. – 205 с.; ч. 3. – 220 с.
10. Ткаченко І.Г. Богданівська середня школа. – К.: Радянська школа, 1975. – 276 с.
11. Кузь В.Г. Педагогіка В.О. Сухомлинського – педагогіка ХХІ століття // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 1. – С. 113.

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У житті кожного з нас заняття в гуртках, студіях, наукових товариствах залишили добрий слід – не лише тим, що ми збагачували свої знання, мали нових друзів, але й відчуттям радості, свята, співпереживання, спілкування з вихователем.

Безперечно, і сьогодні діти, працюючи з талановитими наставниками, відкривають для себе нові світи захоплення.

Які ж аспекти трансформації позашкільної освіти на сучасному етапі?

Аналіз теоретичних і практичних надбань в галузі позашкільної освіти доводить, що сучасні позашкільні заклади стають багатофункціональними центрами творчості дітей, набувають ознак багаторівневої педагогічної системи.

Метою центрів є створення умов для самостійного вибору кожним вихованцем майбутньої професії, стратегії навчання, поведінки, напрямків самореалізації та самовдосконалення.

В організації діяльності закладів провідні вчені України (І.М. Мельникова, Г.П. Пустовойт, В.О. Сухомлинський, О.В. Сухомлинська, Т.І. Сущенко, О.С. Семенова та інші) виділили три напрями: орієнтаційний, корекційний, стимулюючий.

Робота за цими напрямками здійснюється в рамках цілісного навчально-виховного процесу за умов реалізації особистісно гуманного та гуманітарно-культурологічного підходів до навчання, ідей творчого розвитку.

Соціалізація учнів забезпечується постійним залученням їх до процесу набуття знань, які вони активізують і використовують у конкретній ситуації, де пошукова діяльність є пріоритетною; створенням педагогічних умов для самореалізації особистості, які передбачають:

- наявність нерегламентованого середовища з демократичними відносинами;
- можливість наслідування дитиною творчої особистості педагога;
- заохочення нестереотипної поведінки;
- емоційно комфортне мікросередовище;
- соціальне схвалення творчої поведінки;
- включення учня в реальне соціально-економічне життя соціуму;
- вироблення в нього потреби в творчій діяльності.

Вирішити такі проблеми під силу тільки педагогу - творчій індивідуальності з високим рівнем професіоналізму.

Педагог стає посередником між культурою і підростаючою особистістю, організовує навчально-виховний процес, в якому, за словами академіка Ш.О. Амонашвілі, він повинен зробити дитину активним творцем самої себе.

В.О. Сухомлинський постійно наголошував, що вчитель творить людину. Тільки вчитель може виховати творчу дитину, розкрити перед нею багатство знань, знайти найдосконаліші методи проектування людських долі. А для цього

вчитель має бути сам творчою, непересічною особистістю, яка віддає наснагу, працю, часточку своєї душі і серця дітям з метою виховання і формування творчої особистості учня.

За В.О. Сухомлинським, педагогічна творчість – це здатність допомогти дитині пізнати свій внутрішній світ, перш за все свій розум, допомогти їй підвищити інтелектуальні сили, навчити її розуміти і створювати красу своєю працею, своїми зусиллями.

Нехай дитина повторює те, що було вже зроблено, створено людьми, але якщо її дії плід власних розумових зусиль, вона – творець, а її розумова діяльність – творчість.

Учитель-вихователь повинен вміти плекати творчу особистість учня, тобто вміти включатися у “творчий процес як складну дію, пов’язану з високим напруженням усіх духовних сил людини”.

Виникає необхідність вдосконалення підготовки вчителя-вихователя, формування його якостей як творчої особистості:

- здатності до емпатії – співчуття, співпереживання, вміння поставити себе на місце іншого;
- вміння передавати особистий досвід й емоційні переживання у спілкуванні з учнями;
- створення духовних ідеалів, які б викликали в учнів певні почуття, емоції, щирі симпатії;
- вміння створити творчу атмосферу, творчий клімат у педагогічному процесі;
- здатність виховувати толерантність у відносинах, повагу один до одного;
- вміння підтримати в дитині суб’єкта з його власним “Я”, з правом на життєву позицію, власний внутрішній світ.

Сьогодні найголовніше – створити умови, заохочувати, спонукати вчителя-вихователя, керівника гуртка, студії, клубу, наукового товариства до педагогічної творчості, сприяти реалізації концепції “Я-вчитель”.

Під керівництвом такого педагога учень, зберігаючи зацікавленість і неповторність, доповнює свої знання, розвиває здібності.

У цьому полягає особливість позашкільного педагогічного процесу, який забезпечує творчу діяльність, самовиявлення, самореалізацію особистості, прогнозування й моделювання стосунків.

Ефективною є така структурно-логічна модель навчально-вихованого процесу, яка забезпечує чітку постановку мети, завдань і визначає основні педагогічні умови і шляхи розвитку дитячої особистості.

Принципова новизна її полягає в тому, що без тиску і примусу, психічних і фізичних перенапружень при збереженні емоційного благополуччя дітей зберегти в процесі навчання і виховання їх оптимістичне ставлення до життя.

Впровадження інновацій у галузі позашкільної освіти й виховання потребує врахування важливих складових педагогічного процесу:

- змістової організації життя колективу у позашкільному закладі (об’єктивна складова);

- психічних станів, переживань, творчих і моральних рис особистості дитини, її професійної орієнтації.

Педагогам рекомендується використовувати базовий і варіативний компоненти навчання. Така організація педагогічного процесу дає змогу формувати в учнів такі якості, як комунікабельність, інтелігентне ставлення до самого себе, людей, навколишнього середовища, природи, суспільства.

Важливою умовою підвищення ефективності розвитку творчої особистості вихованця є науково-теоретична і методична підготовка педагогічних кадрів позашкільного закладу.

Вдосконаленню цього процесу сприяють:

- якісне оновлення змісту освіти;
- впровадження в навчання досягнень вітчизняної і світової педагогіки, інноваційних педагогічних технологій, активних форм роботи;
- стажування в кращих позашкільних закладах України і за кордоном;
- налагодження співпраці з науковцями.

Реалізація цих завдань сприяє забезпеченню соціально-економічної адаптації учнівської молоді, допомагає створити умови для розкриття здібностей учнів, визначення індивідуальних шляхів духовно-морального розвитку, професійного самовизначення, толерантного входження в сучасний соціум. Слід наголосити, що допрофесійна підготовка допомагає дитині усвідомити нові для неї соціальні ролі, дає змогу проявити активність у різних соціальних ситуаціях, в яких вона виступає як суб'єкт соціальних відносин. В певній мірі вирішується завдання соціалізації особистості, що в умовах сьогодення досить актуально. В процесі соціалізації поєднуються проблеми соціальної адаптації та соціальної автономізації, тобто "бути з усіма, але залишатися собою".

Шлях до творчості, розвиток прагнення творити має розпочинатися з малку.

В позашкільних освітніх закладах цьому сприяють:

- розробка цільових проектів;
- внутрішня інноваційна діяльність;
- створення Центру нових інформаційних технологій;
- підвищення рівня професійної компетентності педагогічних кадрів;
- організація інтелектуального дозвілля вихованців;
- науково-методичне забезпечення педагогічного процесу;
- модифікація змісту, форм, методів навчання і виховання;
- комерційна діяльність із надання освітніх послуг;
- управлінська діяльність.

Відається перевага сучасним педагогічним технологіям з активними формами педагогічної взаємодії, діалогічністю, партнерством, самостійним пошуком.

Турніри, конкурси, олімпіади, фестивалі, інтелектуальні ігри, робота за індивідуальним планом, індивідуальні консультації, вільне відвідування занять, Мала академія наук, спільна робота з вузами, аналіз наступної трудової діяльності вихованців, їхньої здатності адаптуватися в сучасних умовах і досягти високих результатів в обраній професії - реалії сьогодення.

Творчість розглядається як побудова нового й оригінального, як нестандартне бачення у звичайному нових можливостей його функціонування або включення його як частини в нову систему, як можливість продукувати значну кількість ідей. Творчі можливості дітей реалізуються в різних видах діяльності, а саме: в грі, навчанні, спілкуванні, трудовій діяльності.

Які ж особливості прояву творчих здібностей у дитячому віці?

Оригінальність як здатність до нового, незвичайного вирішення проблем притаманна дітям старшого дошкільного віку.

Нестандартне бачення предмета, використання його функцій у новій ситуації.

Образна гнучкість як здатність змінювати форми об'єкта так, щоб побачити нові його можливості.

Семантична або словесна гнучкість мислення виявляється у формі підвищеної чутливості до мовлення. Дитина ставиться до мовних форм – слова і висловлювання – як до живих об'єктів.

Діти здатні знаходити ідеї в складних і нетрадиційних ситуаціях. Психологи виділяють загальну і спеціальну обдарованість.

Система роботи з розвитку здібностей дітей включає:

- виявлення обдарувань у дітей;
- створення умов для розкриття потенційних можливостей дітей;
- максимальне розкриття обдарованості та якомога повніша реалізація можливостей;
- створення колективу педагогічних працівників, які готові розвивати творчий потенціал вихованців;
- моральне і матеріальне стимулювання саморозвитку;
- критерії результативності.

Творча обдарованість має свою структуру, в якій виділяють ряд компонентів: системно-утворюючі, інтегруючі, головні, похідні. Для оцінки творчих здібностей дитини, її соціального розвитку, інтелекту психологи використовують психодіагностичні методи – тести Торренса, Векслера, Айзенка.

На тести, безперечно, повністю покладатися не можна. Адже виявлення обдарованих і талановитих дітей – процес тривалий і потребує використання спостережень учителів, вихователів, батьків протягом усіх років навчання. Обдарованій дитині необхідна всебічна підтримка дорослих. Сподівання, що “талант себе виявить”, не відповідає реаліям життя. Діти часто так і не в змозі розвинути свої здібності, коли середовище виховання до них байдуже.

Процес творчості протікає успішно і поступово, якщо сам учитель творчий, навчальний процес результативний, цікавий, без “тиску” оцінюванням, проходить в довірливій обстановці. Тоді він для дітей є життям, має неусвідомлений характер, приносить радість від діяльності, відкриття.

Допомагаючи дитині пізнати себе, свої здібності, слід сприяти у визначенні її індивідуальної програми розвитку із врахуванням вікових особливостей, стану здоров'я, соціуму.

Рання й постійна діагностика, застосування різних видів тренінгів сприяють психофізичному розвитку дітей, удосконаленню їх комунікативних можливостей, стимулюють творче мислення, співтворчість, інтенсивне засвоєння знань і способів діяльності.

Підвищенню інтелектуального потенціалу творчої особистості сприяють також різні форми організованого дозвілля дітей, учнівської молоді як через студії, гуртки, клуби, наукові товариства, так і через дитячі організації, центри, ініціативні групи.

Слід особливо наголосити на забезпеченні постійного розвитку дитячої особистості з урахуванням індивідуальності, віку, специфіки творчого потенціалу.

За Н. Настенко [6, 23], методи навчання обдарованих дітей мають відповідати:

- своїм основним завданням – наданню допомоги обдарованим учням в отриманні знань;
- рівню інтелектуального та соціального розвитку дитини, різним вимогам і можливостям, аби виявити шляхи та умови розвитку здібностей дитини;
- періоду від перцептивного рівня пізнання до вищих понятійних рівнів.

Творчі методи під час викладання спрямовані на:

- визначення раніше нерозкритих або невикористаних можливостей;
- уміння стримуватися від втручання у процес творчої діяльності;
- повагу до бажання дітей самостійно працювати;
- надання дитині свободи вибору;
- індивідуалізацію навчальної програми залежно від особливостей учня;
- створення умов для конкретного втілення творчої ідеї;
- заохочення роботи над проектами, пропозиціями самих учнів;
- уникання будь-якого тиску на дітей;
- схвалення результатів діяльності дітей;
- надання можливості загального внеску в роботу групи;
- повагу до потенційних можливостей учнів, які мають низький рівень навчальних досягнень;
- демонстрацію ентузіазму;
- надання авторитетної допомоги дітям, які висловлюють іншу думку;
- організацію безпосереднього спілкування звичайних дітей із обдарованими;
- отримання максимальної користі від захоплення дітей;
- терпимість (хоча б тимчасову) до безладдя;
- вміння переконувати та пропагувати;
- здібність до самоаналізу.

Вчитель повинен:

1. Бути доброзичливим і чуйним.
2. Знати психологічні особливості дітей, розуміти їхні потреби та інтереси.
3. Мати досвід роботи в закладах для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

4. Мати високий рівень інтелектуального розвитку.
5. Мати широке коло інтересів та вмінь.
6. Бути готовим до виконання найрізноманітніших обов'язків, пов'язаних із навчанням дітей, в тому числі і обдарованих.
7. Володіти почуттям гумору (але без висміювання).
8. Бути самокритичним, готовим до перегляду своїх поглядів і постійного самовдосконалення.
9. Мати творчий особистий світогляд.
10. Мати добре здоров'я і високу життєздатність.
11. Мати спеціальну та післявузівську підготовку до роботи з обдарованими дітьми й бути готовим до подальшого оволодіння спеціальними знаннями.

Розвитку здібностей та обдарувань учнів, засвоєнню теоретичних основ наук, практичних вмінь і навичок сприяють активні форми організації навчальної праці, певна система в їх періодичності: проведення олімпіад з основ наук, конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт, КВК, турнірів, конкурсів знавців, вікторин, змагань, ігор, ігрових тренінгів, інтелектуальних аукціонів, телерадіовікторин, бізнес-шоу, факультативів, інтелектуальних марафонів, творчих тренінгів тощо.

Бажано створити умови для спілкування учнів з психологом, який шляхом діагностування за параметрами моделі творчої обдарованості кваліфіковано проконсультує кожного.

Організувати клуб інтелектуалів або учнівський центр інтелектуального розвитку, використати в практичній діяльності такі програми: “Інтелект”, “Обдарованість”, “Здоров'я”, “Пошук”, “Творчість”, “Поезія”, “Менеджмент”, “Дипломатія”, “Парламент”, “Лідер”. На їх основі скласти програми індивідуального саморозвитку.

Добре зарекомендували себе учнівські наукові товариства. Їх діяльність здійснюється відповідно до розробленого положення. Основні форми роботи учнів – написання та захист науково-дослідницьких робіт, проведення конференцій тощо.

Значний інтерес у дітей викликають конкурси на першого учня школи, кращого учня паралелі, класу, кращого математика, знавця хімії і біології, кращого спортсмена.

В ряді шкіл нині створюються власні стипендіальні фонди. Кращі учні отримують щомісячні стипендії.

Доцільно сприяти проведенню учнями старших класів пізнавальних, комп'ютерних, дидактичних ігор, брейн-рингів, турнірів кмітливих, конкурсів “Таланти твої, школо”, “Лицарі духовності”, “Розумники і розумниці”, різноманітних вікторин. Елементи змагання, що є основою цих форм роботи, сприяють творчому розвитку учнів, залучають їх до активного життя.

Від розв'язування кросвордів, ребусів, головоломок учні поступово приходять до їх складання, що сприяє розвитку кмітливості, пам'яті, уваги, ініціативи.

Ділові ігри навчають приймати відповідне рішення в нестандартних ситуаціях. Добре, коли вчитель вміло поєднує індивідуальні, фронтальні та

групові форми навчання. Фронтальні заняття – ділові ігри, семінари, дебати, дискусії. Групові – робота в парах, малих групах із зміною функцій їх учасників (розподіляється на групи з однаковим завданням, з різнорівневими завданнями). Кожна група звітує перед усім класом. Активні форми роботи: “мозкова атака”, вільний час для самокорекції, залік тощо.

Популярні серед обдарованих дітей дискусійні форми роботи: “Дебати”, круглі столи, невеликі сесії, інтерв’ю, семінарські заняття.

При проведенні інтелектуальної гри “Дебати” учні опановують мистецтво дискусії, розвивають свої риторичні задатки, вдосконалюють мовленнєву культуру та комунікативні здібності.

Серед засобів навчання значне місце відводиться роботі з підручником, довідковою, навчально-пізнавальною літературою, іншими джерелами знань, організації самостійно-пошукових досліджень, оперативному контролю за рівнем навчальних досягнень учнів.

Самостійні роботи учнів ефективні за умови дотримання наступних організаційно-методичних вимог: посиленість завдань, інструктаж вчителя про порядок їх виконання; відповідність відведеного часу обсягу та ступеня складності завдань; визначення оптимального часу для окремого етапу самостійної роботи; диференціювання завдань, чітка організація навчальної диференціації діяльності, які забезпечують виконання кожним учнем завдань самостійно; надання індивідуальної допомоги учням у виконанні завдань; підбір різноманітних завдань, які при самостійній роботі з підручником, довідковою, науково-популярною літературою сприяють осмисленню нових знань; письмово-графічне оформлення результатів самостійної роботи; самоконтроль і контроль з боку вчителя; поєднання різних форм організації навчальної діяльності: колективна, групова, індивідуальна.

Старшокласників важливо навчити аналізувати відповідь товариша, опонувати, писати рецензії (на відповідь, лекцію чи наукову доповідь).

Учням можна запропонувати такий алгоритм рецензування:

- правильність і повнота викладення питання;
- послідовність і зв’язаність висловлювання;
- культура мовлення;
- вміння користуватися наочними посібниками;
- чіткість, логічність, емоційність викладу;
- вміння користуватися набутими знаннями, науковими термінами;
- вміння показати зв’язок теоретичних знань із практикою;
- вміння зробити висновки та узагальнення відповідно до теми.

Всі рекомендовані форми організації навчальної праці суттєво впливають на розвиток інтелектуальних задатків вихованців. Педагоги та психологи України успішно розробляють науково-методичні засади розвитку творчих здібностей та обдарувань учнів. Цьому сприяють праці доктора психологічних наук В.А. Моляко, науково-практичний популярний журнал для педагогів, батьків та дітей “Обдарована дитина”, де він очолює редакційну раду.

Учителів, вихователів в розв’язанні психолого-педагогічних завдань у навчально-виховному процесі допоможуть, зокрема, такі матеріали:

Академічна обдарованість та методи її діагностики.

Рейтинговий критерій комплексної оцінки обдарованої дитини.

Індивідуальна своєрідність творчо обдарованої дитини.

Розробка системи творчих тренінгів КАРУС.

Слід звернути увагу керівників, методистів позашкільних освітніх закладів на низький рівень теоретичного обґрунтування власного досвіду, а також керівників гуртків і секцій на відсутність науково-педагогічних, дисертаційних досліджень, високопрофесійних програм і методичних збірників та посібників.

Безперечно, системний підхід до оновлення і поповнення науково-теоретичних знань педагогічними працівниками сприятиме розвитку творчого потенціалу вихователів і вихованців.

Література

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. - К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Вайновська Марія. Педагогічна творчість – найвища ознака педагогічної майстерності // Імідж сучасного педагога. – 2002. – № 10. – С. 12-15.
3. Дем'янюк Т. Модифікація змісту, форм і методів позашкільної освіти // Директор школи. - 2003. – № 11 (251). – С. 3-7.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. I. - К.: Радянська школа, 1976. Методика виховання колективу. - С. 403-637.
5. Професійна освіта: Словник: Навч. посібн. / Уклад. С.У. Гончаренко та ін. За ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
6. Психологічна підтримка творчості учня / Упоряд. О. Главник, В. Зоц.– К, 2003. – 128 с.
7. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посібн. – К.: Вища шк., 2002. – 215 с.

ВИХОВУЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Проблема виховуючого середовища як засобу впливу на духовний світ вихованців, засобу формування їх поглядів, переконань і звичок завжди була актуальною. А в умовах сучасного соціуму виховуюче середовище надто суперечливе і має зростаючу тенденцію до агресивності, девальвації цінностей, руйнації довкілля і здоров'я людини.

Тому, вважаємо, дуже доречно акцентувати увагу на особливостях виховуючого середовища в педагогіці В.О. Сухомлинського та сучасній школі.

В. Сухомлинський зазначав: “Мистецтво виховання полягає в тому, щоб виховували не тільки людські відносини, не тільки приклад і слово старших, не тільки традиції, що дбайливо зберігаються в колективі, а й речі – матеріальні і духовні цінності. Виховання середовищем, обстановкою, створеною самими учнями, речами, що збагачують духовне життя колективу, – це, на наш погляд, одна з найтонших сфер педагогічного процесу” [1, 89].

До проблеми створення педагогічних умов для розвитку творчої активності школяра, його здібностей і нахилів у Павлиській “школі радості” зверталися провідні українські вчені М. Антонєць, В. Кремень, О. Савченко, О. Сухомлинська. Гуманізм педагогіки В. Сухомлинського досліджували В. Іфферт, Бі Шуджі, Ван Ігао, А. Кокеріль, О. Проскура, С. Стефанюк, В. Струманський, Б. Наумов.

Формуючий вплив педагога на вихованців розглядали Л. Бондар, Г. Бондаренко, С. Лашин, А. Луцюк, В. Каюков, О. Олійник, Т. Іванова.

Вплив природи на особистість вихованців вивчали В. Бутенко, Ю. Новгородська, С. Мельничук. На мистецтві виховання словом наголошували А. Богуш, М. Вашуленко, В. Перепелиця, М. Мамчур. Наукових та науково-методичних розвідок з проблеми виховуючого середовища обмаль, хоч дана проблема визначається В. Сухомлинським як провідна в роботі школи.

Мета даної статті – проаналізувати функціональну модель виховуючого середовища в педагогічній спадщині В. Сухомлинського, її трансформацію в практику освітніх закладів регіону.

Павлиський педагог, мислитель і вчений, акцентуючи увагу на вчителів і вихователів школи як визначальному компоненті виховуючого середовища, все своє творче життя працював над вихованням кожного вчителя і педагогічного колективу.

Він добивався права цілком самостійно добирати вчителів і найвищу оцінку давав тим, в яких любов до дітей поєднувалася з творчим інтересом до проблем науки. А також прагнув, щоб учитель мав певну трудову пристрась, був майстром в тій чи іншій трудовій діяльності, міг керувати одним, двома чи кількома дитячими колективами, забезпечуючи багатогранне духовне життя вихованців. Надавав великого значення і тому, скільки в колективі чоловіків і жінок, прагнув до рівноваги, до правильного виховання хлопчиків і юнаків, яким, крім порад і повчань, потрібна чоловіча, батьківська рука. Керуючись інтересами справи, дбав, щоб кожний учитель забезпечував високий рівень викладання предмета і виховання дітей.

Самому ж директорові доводилося вирішувати найрізноманітніші справи і при цьому він завжди приділяв велику увагу культурі розумової праці та перспективі розвитку колективу.

Педагоги постійно працювали над підвищенням рівня своєї мовної культури. Василь Олександрович зазначав: “Безграмотність, невиразність мови, недорікуватість у нас прирівнюють до невігластва” [1, 45]. В учительській на стенді, де вивішувались різноманітні матеріали з розвитку мови (описи кращих уроків, вирізки з газет), привертала увагу слова: “Говори правильно: кожне слово має свій зміст; невміння вибрати потрібне слово – те саме, що замість гостро заструганого олівця на уроці малювання користуватися цвяхом”.

Директор надихнув учителів на колективну дослідницьку роботу. Ще в 60-ті роки, аналізуючи відвідані уроки, Вчитель шукав відповіді на найскладніші питання розвитку дитини: чому в словах дитини немає живої, його власної думки? як слово входить у свідомість дитини? як дитина вчиться думати за допомогою слова?

Він досліджував свою роботу, свої уроки, відповіді своїх учнів. Зробив навколишній світ найважливішим джерелом знань, започаткував подорожі до джерел живої думки, уроки серед природи.

Дослідницька праця об'єднала колектив. Ряд явищ шкільного життя, започаткованих директором і вчителями, зберігаються і нині: вони стали – яскравими традиціями. Серед них – свято Матері, свято дівчат; весняні свята: пісні, квітів, птахів; зимове свято снігового містечка. А також день першого снопа і свято першого хліба.

Виховуюче середовище підсилювалось трудовими традиціями, які супроводжувались духовним піднесенням, яскравими почуттями і переживаннями. Це виготовлення в кінці навчального року подарунків школі – приладдя, моделі, альбоми; протягом канікул – наочних посібників: гербарії, колекції, квіткові композиції.

Перед початком навчального року діти прикрашали класні кімнати і шкільне подвір'я, а восени і навесні під час Тижня саду саджали яблуні матері, батька, бабусі, дідуся. Садили виноград, облаштовували куточки краси. Працювали з вчителями, з батьками, з випускниками попередніх років. Тому й потопала шкільна садиба в горіхових, вишневих, абрикосових, каштанових, ялинових насадженнях. Усе це створено руками наших дітей, і все це можна створити в кожній школі. Повітря, насичене фітонцидами, в поєднанні з добрим харчуванням і правильним режимом робить чудеса, діти буквально змінюються, стають квітучими, життєрадісними. Життя серед природи – це такий самий важливий фактор, як свіжа, багата на вітаміни і фітонциди їжа. Тишу, вечірню і нічну прохолоду, вранішню свіжість ми також підпорядковуємо режиму праці і відпочинку – ділиться думками Василь Олександрович [1, 91].

За порівняно короткий час – два десятиліття - павлівські школярі перетворили в родючу ділянку із садом 40 гектарів глинистого ґрунту.

Ефективно використовувалось і сусідство зі школою великих підприємств, ГЕС, дослідної сільськогосподарської станції. Вчителі використовували їх як осередки науки, знань, трудової майстерності, які суттєво впливали на рівень запитів школярів, ріст трудової культури, зміст і характер позакласної роботи.

Навчальні заняття проводились в чотирьох будинках. У кожному з них, немов невелика сім'я, жили діти. Бо всі знали один одного, ніякої метушні, штовханини, від яких руйнується фізичне і психічне здоров'я дитини. З будинку дитина вибігала відразу в сад, на зелену галявину, а бетонованими доріжками в будь-яку погоду вона могла, не забруднивши взуття, дійти до будь-якого приміщення.

В кожному будинку була кімната для читання з найновішою літературою: це - енциклопедії, дитячі хрестоматії, наукові й науково-популярні книжки, журнали, брошури. Все це інтелектуальне багатство розміщалося по розділах.

І чого тут тільки не було! Книги про літературу, мистецтво, спорт, техніку, фантастику, біоніку, кібернетику і ... любов та дружбу. Це було “коріння”, що живило індивідуальну розумову працю дитини. Навчальні

кабінети обладнувалися і оформлялися змістовно, зі смаком. Ось приклади: в кабінеті іноземної мови збиралася література для позакласного читання двома мовами – французькою і німецькою, що вивчалися в школі, книги англійською, яку учні вивчали факультативно. Фонотека поповнювалася записами уроків, художнім читанням віршів і прози, записаними на плівку виступами вчителів, гостей школи, письменників, громадських діячів. Тут збирались і записи учнівських відповідей на уроках з фонетичним аналізом вимови. Зберігалося і листування з учнями зарубіжних шкіл, викликала інтерес карта з позначками міст і країн, звідки надходили листи.

У кабінеті мови і літератури було за двісті художніх творів, які потрібно прочитати кожному вихованцеві за роки навчання в школі, щоб бути художньо освіченим. Окремо – список книжок, які треба перечитати кілька разів; анотації на кращі художні твори, складені учнями, поради юним читачам, зошити з кращими творами, написаними вихованцями за роки існування школи, кращі номери літературних газет, рукописний журнал “Наша творчість”.

Спискам творів, які рекомендувалось перечитати кілька разів, передувало звернення: “Юнаки і дівчата! Перед вами назви книжок, що ввійшли в художню скарбницю людства. Їх треба прочитати кілька разів. Ці книжки навчать вас жити, відкриють перед вами красу мистецтва”.

За змістом прочитаних і перечитаних книжок проводились бесіди, читацькі конференції.

Нині ця кімната в школі теж святе місце – це кімната-музей “Літературна Кіровоградщина”, якою впродовж десятиліть завідує Раїса Микитівна Гришина, заслужений учитель України, соратниця Василя Олександровича Сухомлинського.

У музей вчителі та учні по крихтах збирали все, що об’єднувало шкільний колектив в єдину сім’ю. Тут були виготовлені вчителями та учнями приладдя, діючі моделі, малюнки. На чільному місці - портрети вихованців, які прославили себе і школу, портрети вчителів, що пішли на пенсію, їх звернення до учнівського колективу. Тут же зберігалися альбоми добрих справ класних колективів, кращі твори з літератури, зошити учнів, що закінчили школу в різні роки. З періодичної преси дбайливо добирались вирізки з розповідями про школу, її учнів та вчителів.

У методичному кабінеті та бібліотеці були створені всі умови для роботи педагогів. Учитель міг познайомитись з новими книгами з теорії навчання і виховання, психології, етики, естетики, використати енциклопедичні словники, довідники, періодику.

Василь Олександрович дбав, щоб у куточку для батьків кожен з них міг познайомитись з дитячими роботами, що характеризують працю, навчання, творчість: гарним зошитом чи письмовою роботою, малюнком, іншими виробами, виготовленими в шкільній майстерні чи на занятті гуртка.

Цікаво, що в учительській, крім розкладу уроків, більше нічого не нагадувало шкільну обстановку. Тут було затишно, спокійно: акваріум, багато кімнатних рослин. Їх так добирали (лавр, лимонні дерева), щоб повітря збагачувалось цілющими фітонцидами. Були тут і шахи, журнали.

Знайшов своє місце в шкільному житті і “тихий куточок”, куточок для дівчат.

Звертають на себе увагу ось такі “виховуючі” деталі. Кожен клас мав свій інвентар для самообслуговування: відерце, поливальницю для квітів, щітки, пиросос, ганчірки. Інвентар знаходився у відведеній кімнатці. Діти привчалися, щоб кожна річ мала своє місце. Про чистоту в приміщеннях дбали всі: директор, вчителі, учні, прибиральниці. Доріжки, якими діти переходили з приміщення в приміщення, завжди були ідеально чисті.

Діти мали змогу перед входом вимити взуття. А чергові залюбки перевіряли його чистоту: учень навіть ставав на чисту полотничку, щоб переконатися, що в приміщення не заноситься пил, ґрунт.

В кожній класній кімнаті був господарський куточок з голками, нитками, гудзиками, клаптиками тканини.

Для учнів першого-другого класу була створена кімната ігор та казок, де проводились уроки читання і розвитку мови. Звідси беруть свої витoki “Казки вечірніх сутінків”, тут в негоду діти гралися і відпочивали. Досі пам’ятаю, як ми захоплювалися кімнатою казок. І хоч все обладнання було виготовлено вчителями, учнями, батьками, рівень його інтелектуального, емоційного і естетичного впливу був значний.

У кожному навчальному будиночку з любов’ю були обладнані живі куточки, де стояли вирощені дітьми квіти й проводились досліди із сільськогосподарськими рослинами.

Кабінети фізики, біології, електротехніки, шкільні майстерні були обладнані з врахуванням досягнень сучасної педагогічної науки та технічного прогресу, постійно збагачувалися інструментами, приладами, моделями, навчальною та науковою літературою.

Особливе місце в житті школи відводилось бібліотеці, де були всі книжки, які вивчалися за програмою, твори світової літератури. У спеціальному журналі проти прізвища кожного учня - назви книжок, які необхідно прочитати. Коли книжку було прочитано, учень робив про це позначку.

Про виховну роль шкільної ділянки В.О. Сухомлинський говорив і писав досить часто. Адже до всієї тієї краси він особисто докладав чимало інтелектуальних і фізичних зусиль. Пригадуються фотознімки тих років: директор школи з хлопчиками садить дерева – і всі заклопотані, зацікавлені, “задіяні”.

А ось знімки різних років – Вчитель і діти у весняному буянні квітучого саду, у зеленому класі, затишному куточку виноградника. Шкільна ділянка була ефективною складовою виховуючого середовища, про яке все життя невтомно дбав Василь Олександрович.

Переконливим є вже просто перелік об’єктів, які були на ділянці: плодовий сад площею два гектари – Сад Матері, виноградник – улюблене дітище всієї школи, теплиця, зелена лабораторія – центр дослідницької роботи юннатів і науково-предметних гуртків, лимонарій, крільчатник, пасіка, дубовий гай. “Шкільна ділянка – царство зелені, – зазначав В.О. Сухомлинський. - Школі не потрібен величезний двір, з якого вітер ніс би у вікна хмари пилу. У

нас багато зелених лужків, затишних куточків, вкритих травою. Зелені так багато, що, хоч, буває, учні ходять по траві і сидять на ній, вони ніколи не зможуть її витоптати.

На ділянці багато квітів, квіткових алей, гаїв. Дорогу від головного навчального корпусу до приміщення навчальних кабінетів, робочих кімнат ...обсаджено кущами троянд. Ця алея троянд – улюблене місце прогулянок. У саду, персиковому гаю, у дубовому гаю не менше 30 затишних куточків, де пахнуть квіти і можна помріяти, поговорити. Усе, що пов'язане з життям людини, повинно бути гарним, от чому ми приділяємо таку велику увагу красі зовнішньої обстановки” [1, 112-113].

Щоб середовище, яке створюють і в якому живуть діти, формувало морально-естетичні почуття, В.О. Сухомлинський ставив їх в умови “господарської творчості”. Ось один з прикладів. Для саду, квітників, винограднику потрібна велика кількість води. Діти під керівництвом вчителів та директора створили таку “іригаційну систему”, де всі атмосферні опади використовувались найефективніше – вбиралися ґрунтом, зберігалися у водозбірниках. Зимою діти збирали сніг навколо шкільної садиби, і в саду виростили чималі кучугури. “Ця праця, – стверджував Василь Олександрович, – облагороджувала дітей тому, що її мета – людська радість”.

У формуванні духовного світу дитини велике значення мало те, що вона бачила навколо себе. Тут нічого не було випадкового. Пройдемося подумки шкільними коридорами, класами, майстернями Павлиської школи.

Дитячі малюнки, які розкривали незвідане, спонукали до праці й добрих вчинків об'єднувалися за темами “Чому це так буває?”, “Навіщо так роблять?”, “Що тут неправильно зображено?”, “Де це відбувається?” Діюча виставка дитячих робіт (рукоділья, конструювання і моделювання, вироби з паперу). На яскравих панно – портрети видатних людей, їх висловлювання про мету життя, про роль праці, самовиховання.

Особливу увагу привертало панно “Подвиг юних літ” (портрети вчених, громадських діячів, письменників, які вже в юні роки досягли успіхів, внесли помітний вклад в духовну культуру).

Малюнки, плакати, монтажні розвивали кмітливість, допитливість. А цікаві книги були поруч – на стенді-виставці новин. Були тут і куточки “Люби рідну мову”, юних краєзнавців, затишку (диван, кілька стільців, квіти, шаховий столик). В школі і стіни говорили, бо вони були частиною виховуючого середовища.

Ми проаналізували складові виховуючого середовища 30 освітніх закладів регіону, але такої цілісної системи, як у Павлиській школі за життя В.О. Сухомлинського, не виявили.

Потребує переорієнтації на реалізацію даної проблеми насамперед діяльність директора школи, педагогічного колективу, кожного вчителя зокрема, а також учнів, батьків, громади.

Ми зробили спробу змоделювати оточення, яке забезпечувало успішний розвиток дитини у Павлиській СШ, і подаємо модель нижче:

Засоби впливу на духовний світ вихованців, формування їх поглядів, переконань і звичок у Павлиській середній школі

Дещо краще вирішується питання обстановки в класних приміщеннях; вкрай недостатньо – у шкільних коридорах, майстернях, на території школи. Що до традицій, то переважають календарні свята – Свято Знань, Нового року, захисників Вітчизни, 8 Березня, останнього дзвінка. У більшості шкіл відзначаються обрядові свята за церковним календарем. Майже не культивуються трудові традиції. Можна привести лише поодинокі приклади, коли обстановка на території школи утворює “культ розуму і рук”, дивує красою, сприяє поліпшенню здоров'я вихованців (Бобринецька ЗШ № 1, Смолінська початкова школа Маловисківського району, Надлацька ЗШ Новоархангельського району, Воронівська ЗШ Новоукраїнського району).

Показовим є порівняння наших педагогічних реалій з вибором далекого зарубіжжя, наприклад, Канади.

На офіційному сайті російської діаспори в Канаді “Педагогіка В. Сухомлинського” виділені наступні компоненти виховуючого середовища.

О методе:

“Природа – вечный источник детского разума”, “Сказка – колыбель мысли”, “Душевное равновесие”, “Голос совести”, “Гармония согласованной жизни”, “Быть другом своих питомцев”.

О педагоге:

“Умей щадить больное сердце”, “Учитель готовится к хорошему уроку всю жизнь”, “Школа под голубым небом”, “Когда сердце касается сердца”, “Каждый учитель должен быть словесником”, “Суть материнского культа”, “Как меня будут видеть люди”.

Компоненти добрані настільки переконливо, що відразу сприймаєш спрямованість педагогіки В.О. Сухомлинського на природовідповідний, гармонійний, гуманістичний розвиток дитини.

В цьому напрямі працюють кафедри і навчально-методичні кабінети ОШПО, районні (міські) методичні кабінети, творчі групи, обласний постійно діючий семінар директорів опорних шкіл.

Діють обласні школи методистів-кореспондентів і педагогів-дослідників, у системі післядипломної освіти на базі нашого інституту успішно реалізується спецкурс “Педагогіка Василя Сухомлинського і сучасна школа”.

Досвід освітян і педколективів області широко представлений у виданнях інституту: буклетах, збірниках, брошурах, навчально-методичних посібниках.

Це книги “Сучасники В.О. Сухомлинського” (перше і друге видання), “Азбука управління”, “Я складаю казку. Подорож до джерел живого слова”, “Передовий педагогічний досвід Кіровоградщини у новому баченні”, “Ідеї Вчителя – в освіті сьогодні”, “Павлівська школа імені В.О. Сухомлинського сьогодні”, “В.О. Сухомлинський: діалог із сучасністю”, “Павлівські казки” тощо.

Прагнемо, щоб вивчення педагогічної спадщини павлівського Вчителя було системним, цілеспрямованим, розрахованим на тривалий період і високу результативність.

Ми глибоко переконані в тому, що його педагогічна спадщина, як цілюща вода життєдайної невмирущої криниці, сприяє і активно сприятиме

становленню і розвитку школи України як “духовної колиски народу”, з дбайливо створеним виховуючим середовищем, де дитина відшукає відповіді на питання, що її хвилюють, навчиться пізнавати істину, навчиться жити.

Література

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. Т. 4.– К.: Радянська школа, 1976. – 640 с.
2. Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції та 5-х Всеукраїнських педагогічних читань “Василь Сухомлинський і сучасність”. – Київ - Кіровоград, 1999. – 288 с.
3. Педагогіка і психологія. Збірник наукових праць / За заг. редакцією акад. І.Ф. Прокопенка, чл.-кор. В.І. Лозової.– Харків: ХДПУ, 1999.– Вип. 10. – ч. 1. – 144 с.
4. Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-гуманіст: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 75-річчю від дня народження видатного українського педагога. – Київ, 1993. – 104 с.
5. Сухомлинський В. Вічна тополя: Казки. Оповідання. Етюди. Для молод. шк. віку / Упоряд. О. Сухомлинська, заг. ред., передм. Д. Чередниченко. – К.: Генеза, 2003. – 272 с.
6. Павлиська школа імені В.О. Сухомлинського сьогодні / В.Ф. Деркач, Р.М. Гришина, Л.С. Євтушенко. Укладач Н.А. Калініченко.– Кіровоград: ПП “Поліграф-Терція”, 2003. – 304 с.

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ СІМ’Ї В ПЕДАГОГІЦІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

В Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті одним з пріоритетних напрямів державної політики в розвитку освіти є формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється [1, 5]. Для реалізації цих завдань культурно-історичні цінності українського народу в сучасній школі і родині мають використовуватися сповна. Серед них - світоглядні парадигми, педагогічні ідеї і досвід талановитого українського мислителя, вченого і вчителя, директора Павлиської середньої школи Онufrіївського району Василя Олександровича Сухомлинського. Духовним джерелом педагога і колективу школи були споконвічна мудрість, культура, працьовитість, традиції українського народу.

Василь Олександрович дбайливо і вміло використовував у щоденній педагогічній діяльності невичерпну скарбницю народної педагогіки: мову, фольклор, мистецтво, традиції, звичаї і обряди, народні ігри. Реалізуючи провідні принципи етнопедагогіки (природовідповідність, виховання в праці, єдність навчання і виховання, гуманізм), він вважав, що без орієнтування на

моральні цінності не може ефективно здійснюватись як родинне, так і громадянське виховання. Родинне виховання педагог вважав основою трудового гарту, громадянського змушнення дитини.

“Родина – це природний осередок як найглибших людських почуттів: тут народжуються і поглиблюються любов до матері і батька, бабусі і дідуся, роду і народу, пошана до рідної мови, історії, культури. Згідно з народними поглядами дитина найшвидше й найглибше засвоює основи моралі серцем і душею, тобто народ прагне насамперед пробуджувати і розвивати почуття доброти, чуйності, совісті, правдивості, любові до всього живого” [2, 103].

В.О.Сухомлинський ще в 60-ті роки напрацював технології педагогічної взаємодії цілеспрямованого формування моральних почуттів у дітей-шестирічок і наголошував, що це треба робити батькам в родині з раннього віку через життєву практику, задоволення інтересів і потреб у праці, пізнанні дійсності, любові до людей, самовдосконаленні.

Адже народна мудрість стверджує, що провідними умовами виховання є родинне гніздо, сім'я, пам'ять родоводу, рідна мова, наступність і спадкоємність поколінь, гуманізм, творча праця, рідне національне середовище, культивування моральних чеснот народу [2, 106]. Народна дидактика утверджує самонавчання, самоосвіту як провідний і ефективний шлях пізнання дійсності, самовдосконалення особистості.

Бути в чомусь першим, бути організатором, бути лідером – в навчанні, праці, мистецтві, спорті – теж одне з провідних положень народної педагогіки. Це дає можливість почувати себе рівним серед однолітків, сприяє самовдосконаленню і самоствердженню дитини.

Практичний досвід, поведінка дитини формуються в процесі життєдіяльності, виконанні трудових завдань, участі в народних іграх, а також через вправляння, змагання, наслідування.

За народною філософією першоосновою буття кожної людини, нації є трудова діяльність – життєво необхідна, вільна, осмислена, сповнена духовного, емоційного потенціалу.

В.О. Сухомлинський все своє життя діяльнісно шукав відповіді на найболючіше питання “Як дати дітям щастя?” Стежини до дитячого щастя він шукав спільно з батьками своїх учнів як в індивідуальних розмовах, так і на занятті батьківської школи, вважаючи, що в світі є “найуніверсальніша – найскладніша й найблагородніша робота, єдина для всіх і водночас своєрідна і неповторна в кожній сім'ї – творення людини” [3, 411].

Ця робота, наголошував педагог, - найвідповідальніша і найскладніша. В ній зливаються інтимне і громадянське, і в цьому злитті і полягає гармонія людського щастя. “Якщо ти хочеш стати неповторною особистістю, якщо ти мрієш залишити після себе глибокий слід на землі – не обов'язково бути видатним письменником чи вченим, творцем космічного корабля чи відкривачем нового елемента періодичної системи. Ти можеш утвердити себе в суспільстві, засяяти прекрасною зіркою неповторної людської індивідуальності, виховавши хороших дітей”, – звертався Василь Олександрович до сучасників [3, 411].

Вихованою людиною він називав ту людину, яка вміє виховати себе. Бо виховання дітей – це віддавання духовних сил.

Батько виховує дітей передусім справжньою любов'ю до дружини. Якщо батьки глибоко, сердечно, віддано люблять одне одного, то в дитини - щиросердна віра в добро, чутливість до доброго слова і краси. Адже дитина починає пізнавати світ із взаємин матері й батька.

Василь Олександрович вважав подружню любов найтоншими корінням, що живить дерево материнської і батьківської мудрості. Для батьків важливо бачити високу мету свого життя, творити добро для людей.

Вражають взаємозв'язки вчителя з сім'ями своїх вихованців. Ось тому приклад: "Одного разу прийшов до мене батько учня, бідкається: що робити з сином-п'ятикласником? Стає неслухняним, обманює, ухиляється від роботи. Ось і недавно було: не пішов на піонерський недільник дерева садити, сказав, що хворий, а насправді в футбол грав. І найбільше турбувало батька ось що: живе підліток тільки для себе, серце його стає холодним, байдужим, погляд – непроникним..."

Вислухав я скарги батька і запитав: дозвольте говорити відверто, як батько з батьком? Так, погодився мій гість. Тоді я сказав: чому ж це ваша рідна мати живе в маленькій комірчині? Чому ж це ви відокремили її від сім'ї – від себе й від онука, не запрошуєте навіть обідати за спільний стіл? У комірчині материній – одне віконце, та й у ньому шибка розбита, - невже ви й цього не бачили? І ви хочете, щоб син був колективістом? Говорите йому високі слова про обов'язок перед колективом, про те, що піонер повинен близько до серця брати інтереси Батьківщини.

Пам'ятайте, - продовжує В.О. Сухомлинський, - що найтонший корінь, який живить велике дерево любові до Вітчизни – це та хвилююча мить у житті вашого сина, коли він принесе бабусі яблуко із саду і квітку троянди, поставить перед нею склянку свіжої джерельної води і поправить подушку під головою" [3, 415-416]. Істинність і необхідність цих порад батькові важко переоцінити.

Моральні цінності сім'ї, за В.О. Сухомлинським, це злагода в сімействі, намагання все зробити своїми силами, праця, і не тільки для себе, а й для людей; взаємовідносини турботи, взаємовідносини поваги, чутлива совість – уміння дорожити добром у самому собі, бути вимогливим до самого себе.

Мудрість батьківської педагогіки діяльнісна лише тоді, коли любов, доброта, ласка поєднуються із суворою вимогливістю, з обов'язком, з непримиренністю до зла, неправди, обману. Ще в ранньому дитинстві людина повинна пройти велику школу тонких, сердечних, людяних взаємовідносин. Ці відносини – найголовніше моральне багатство сім'ї.

Ці роздуми вченого-філософа, вчителя-практика, громадянина залишаються актуальними і в наше сьогодення, яке своїми реаліями поставило вимоги вдумливого використання і розвитку провідних ідей батьківської педагогіки В.О. Сухомлинського в умовах суспільних та соціально-економічних змін.

В умовах ринкових відносин значно зростають соціальні функції школи і сім'ї. В освітніх закладах соціалізація учнів відбувається через шкільні

кооперативи, малі державні учнівські підприємства, асоціації, учнівські виробничі бригади та інші форми роботи. Їх діяльність спрямована на поліпшення матеріально-технічної бази з трудового навчання, сприяння організації гарячого харчування дітей, надання матеріальної допомоги та пілг працівникам, членам їх сімей, благодійну діяльність.

При забезпеченні учнівського підприємництва успішно реалізуються проекти і програми ”Я і професія”, “Малий бізнес”; налагоджується взаємодія з науково-дослідними центрами, громадськими організаціями та фондами.

В сільській місцевості особливої уваги потребує організація підприємницької діяльності старшокласників, спрямована на виробництво сільськогосподарської продукції. Одна із складових успішного економічного виховання – цілеспрямована робота з батьками за програмою родинно-національного виховання “Родина і діти”. Навчаючись, батьки знайомляться з метою, змістом і завданнями економічного виховання дітей у родині, розглядають його як цілеспрямовану систему формування поглядів і ставлення до праці, її результатів, до різних форм власності, сприяють в організації трудової продуктивної діяльності, оволодінню теоретичними знаннями з організації виробництва, практичними вміннями працювати розумово і фізично.

Напрацьовуємо різні форми роботи батьків з економічного виховання дітей: роз’яснення (сімейний бюджет, ціна грошей, сімейне споживання і накопичення, співвідношення сімейного і суспільного), привчання (участь у складанні сімейного бюджету, вміння планувати свої потреби і витрати, берегти суспільне добро, особисті й сімейні речі). Розглядаємо шляхи формування у дітей умінь планувати, вести облік і контроль прибутків і витрат сімейного бюджету, здійснювати економічний аналіз витрат на електроенергію, воду, тепло, продукти харчування, одяг, взуття та інше. А також виховання розумних потреб дітей, підходи до вирішення проблеми кишенькових грошей.

На практичних заняттях батьки разом з дітьми аналізували тижневі витрати сім’ї, витрати на місяць, на рік. Тут є можливість спілкуватися, обмінятися думками з питань економічної поінформованості дітей, виховання рис бережливості, підприємливості, діловитості.

Сутність спільної роботи сім’ї і школи спрямована на формування в учнів готовності до самостійного життя, до забезпечення власного добробуту, підвищення рівня економічної вихованості, професійної готовності до праці.

Проведений нами аналіз дає підстави стверджувати, що очікувані сподівання щодо результативності спільної діяльності сім’ї і освітнього закладу в умовах реформування школи не підтверджуються змістовною, цілеспрямованою практичною діяльністю. Тому, працюючи з різними категоріями педагогічних працівників - класними керівниками, вихователями, методистами, керівниками освітніх закладів в системі післядипломної освіти, - ми сприяємо ознайомленню та практичному використанню розроблених Інститутом проблем виховання АПН України та Інститутом змісту і методів навчання Міністерства освіти і науки України програми і тематичного плану “Сім’я і діти”. Вони враховують сучасний стан соціально-педагогічних умов

виховання дітей в сім'ї і спрямовані на підвищення педагогічної культури батьків, на підготовку дітей до самостійного життя, їх адаптацію в природному й суспільному доквіллі. Головними критеріями виховання й вихованості дитини, зазначають автори, є її суспільна поведінка, практична діяльність у сім'ї та поза нею [5, 6].

Важливими складовими у розробці програми виховання дітей батьками і вихователями є вивчення особистісних якостей дитини: фізичного й психічного здоров'я, стійкості нервової системи, реакцій на різні види подразників, інтересів, готовність до взаєморозуміння і взаємодії.

В ряді шкіл регіону в розробці таких програм беруть участь і психологи, соціальні педагоги, медичні працівники, а також батьки.

У Кіровоградській гімназії імені Тараса Шевченка батьки не лише безпосередні замовники освітніх послуг для свої дітей, а й активні учасники освітнього процесу. До гімназії приймають не тільки учнів, а й їхніх батьків, які на випускній церемонії теж отримують неформальний документ про гімназійну освіту. Завдяки батькам діти оточені теплом і турботою, тут дитину сприймають як особистість, враховують її задатки, інтереси і потреби.

Силами батьків організуються вечори, зустрічі, свята, традиційним став щорічний огляд-конкурс "Таланти наших батьків", мета якого – мобілізувати творчий потенціал батьківської громади гімназії. Учнівський колектив гімназії теж звітує перед батьками під час гімназійного фестивалю "Травневий віночок".

Творчі роботи гімназистів – результат колективної роботи учня разом з вчителем за найактивнішої участі батьків.

У гімназії багато кабінетів оформлено руками батьків, багато книг та технічних засобів навчання теж придбано за їхні кошти. Створена за ініціативи батьків благодійна організація "Єлисаветградський благодійний фонд сприяння гімназійній освіті" дає можливість підтримувати матеріальну базу гімназії на достатньому рівні навіть в умовах, коли держава практично не вирішує цю проблему впродовж десяти років.

За участю батьків активно задіюється соціально-культурний потенціал міста для реалізації освітньо-виховних цілей гімназії: університет комерції та педагогічна академія, три обласних бібліотеки, краєзнавчий музей, кінотеатр "Зоряний", драматичний театр і філармонія, стадіон і Ковалівський парк. Ці заклади створюють неповторний колорит гімназійного життя, додаткові можливості кожному гімназистові для творчого зростання. За сприяння батьків гімназисти вивчають факультативний курс з історії гімназії. З їх участю гімназія розширює коло додаткових можливостей для задоволення освітніх потреб вихованців. Це школа інтелектуального розвитку для дошкільнят, ліга інтелектуальних ігор та наукове товариство старшокласників, центр творчості "Контакт", який сприяє розвитку естетичних здібностей та емоційного інтелекту вихованців; літня гімназія, де діти завдяки студійному навчанню мають можливість самовизначитись, удосконалювати знання з іноземних мов, розважатись і відпочивати.

Батьки підтримують і ефективно діючу систему стимулювання праці як учителів (комплексна програма "Кар'єра вчителя", гімназійний конкурс "Учитель року" та інше), так і учнів (організація роботи клубу "Золота десятка", премії за перемогу в конкурсах Ліги інтелектуальних ігор, заохочення при підбитті підсумків моніторингу розвитку гімназиста).

Провідною педагогічною ідеєю, яка сприяє успішному розвитку гімназії, є ідея гуманізації навчально-виховного процесу (концепція гімназії імені Тараса Шевченка, 2002).

Теоретичні й практичні надбання колективу Павлівської середньої школи за життя В.О. Сухомлинського, як і досвід кращих освітніх закладів сучасності (гімназія ім. Тараса Шевченка м. Кіровограда), стверджують, що педагогізація батьківського соціуму відбувається успішно, коли чітко визначені її цілі; вдумливо, з врахуванням реальних умов освітнього закладу, розробляється програма, яка має цільовий і безперервний характер, тривала в часі; реалізується індивідуально-творчий підхід залучення батьків до педагогічної взаємодії і співпраці; забезпечується диференційований підхід в роботі: працюють школи для молодих батьків, для матерів, для батьків, залучаються до роботи інші члени родини – бабусі і дідусі, старші брати і сестри; функціонують центри педагогічних знань, готуються практичні заняття у вигляді педагогічних практикумів, розв'язування педагогічних завдань і ситуацій, даються батькам "домашні завдання"; практикуються семінари, конференції з виставками педагогічної літератури, дитячих малюнків та виробів, переглядом кінофільмів, концертами дитячої самодіяльності.

Тоді батьківська педагогіка, яку так дбайливо плекав В.О. Сухомлинський, стає ефективним засобом гармонізації діяльності школи і родини.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – Київ: Шкільний світ, 2001. – 24 с.
2. Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Сергійчук З.О., Стельмахович М.Г. та ін. Основи національного виховання. Концептуальні положення (Частина І). – Київ: Інформаційно-видавничий центр "Київ", 1993. – 151 с.
3. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 5. Статті. - К.: Радянська школа, 1977. – 639 с.
4. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 2. - К.: Радянська школа, 1976. – С. 417-654.
5. Формування педагогічної культури батьків у сучасних умовах: науково-методичний збірник / Відп. ред. В.Г. Постовий. – К.: ІЗМК, 1998. – 80 с.

ТРУДОВА ПІДГОТОВКА ШКОЛЯРІВ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Концептуальні засади розвитку загальної середньої освіти, враховуючи насиченість сучасного світу інформацією і технологіями, передбачають створення в школах умов для достатнього оволодіння дітьми життєво необхідними політехнічними знаннями, уміннями і навичками, формування якостей особистості, необхідних для трудової діяльності в різних сферах виробництва.

Актуальні проблеми трудової підготовки учнівської молоді в сучасних соціально-економічних умовах розкриваються у працях В.М. Мадзігона, В.В. Сидоренка, Н.В. Слюсаренко, Г.Є. Левченка, Л.І. Денисенко, О.М. Коберника, Г.А. Кондратюка, Г.Є. Шевченка, Н.В. Котелянець. Вони в певній мірі аналізують ті суперечливі процеси, які характерні для шкільної практики щодо реалізації державних стандартів з технологій, та акцентують увагу на інноваційних підходах у навчально-виховній роботі.

Мета нашої статті – відслідкувати і проаналізувати позитивні процеси в освітньому просторі регіону з метою їх подальшого розвитку і трансформації у практичну діяльність вчителів трудового навчання, керівників навчальних закладів.

За умови поглибленого трудового навчання в старшій школі здійснюватиметься профільна підготовка з врахуванням особливостей сучасного виробництва, яке нині потребує спеціалістів широкої загальноосвітньої і технологічної підготовки, підприємливих, ініціативних, зі здібностями до раціоналізаторства, вдосконалення організаційно-управлінських функцій.

Трудове навчання має значні можливості для формування в учнівській молоді підприємливості, економічного мислення, ділової активності на засадах демократичних, гуманістичних цінностей.

Цьому сприяють нові курси інваріантної та варіативної частини навчальних планів, програми яких рекомендовані Міністерством освіти і науки України. Це курси: "Основи виробництва", "Родинна економіка та ринкові відносини", "Благоустрій садиби та догляд за присадибною ділянкою", "Основи підприємницької діяльності", "Основи фермерської діяльності", "Основи господарської діяльності" та інші.

З метою надання теоретичної, методичної та практичної допомоги вчителям в реалізації програм КОШПО вдосконалює систему підвищення кваліфікації педагогів.

В програмі роботи – співпраця викладачів та слухачів курсів на діалогічних проблемних лекціях, семінарах, дискусіях, конференціях, практичних заняттях у творчих лабораторіях учителів трудового навчання, а також презентація позитивного педагогічного досвіду, майстер-класів.

На заняттях слухачі аналізують зміст і завдання трудового навчання в процесі еволюційно-прогностичної модернізації шкільної освіти. Вивчають

традиції освітніх закладів Кіровоградщини з трудової підготовки з метою їх збереження і примноження.

Вчителі розробляють і захищають моделі різних типів уроків, акцентуючи увагу на активних формах навчання, формуванні вмінь організовувати навчальний процес як соціальну взаємодію, розвиткові просторової уяви, образного мислення, техніко-конструкторських знань і вмінь учнів.

Належна увага приділяється проектуванню шляхів, засобів та методів трудового виховання в сучасній школі, зокрема, економічного та екологічного. А також культури праці, підприємливості, конкурентоздатності на правових, гуманістичних засадах.

З вчителями проводяться групові та індивідуальні консультації з актуальних питань, які сприяють підвищенню їх компетентності й діловитості.

Це правові засади учнівського підприємництва, організація продуктивної і дослідницької праці учнів на пришкольній навчально-дослідній ділянці, організація діяльності малих учнівських підприємств.

Спецкурси дають можливість познайомити слухачів з трудовим вихованням у педагогічній спадщині відомих українських педагогів А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, І.Г. Ткаченка, О.А. Захаренка, Ф.Ф. Оксанича, П.Ф. Козуля; методологією педагогічних досліджень, методами вдосконалення комунікативної культури, організацією занять та клубів за інтересами, проведенням шкільних олімпіад, предметних конкурсів.

Адже саме В.О. Сухомлинський розробив принципи і вимоги, на яких ґрунтувалася успішна робота колективу школи з трудового навчання та виховання [4–5].

Він класифікував працю учнів за такими ознаками: за суспільною значимістю, співвідношенням навчальної і виховної мети, за роллю і місцем у здійсненні розумового, морального, фізичного, естетичного виховання, політехнічної освіти, за співвідношенням розумових і фізичних зусиль; за характером праці, за результатами трудової діяльності та за оплатою праці. Одні види праці учні виконували насамперед для того, щоб оволодіти знаннями, вміннями, навичками, інші мали переважно виховну мету — сформувати моральні поняття, переконання, звички, збагатити моральний досвід, загартувати силу духу.

В.О. Сухомлинський використовував різні види трудової діяльності учнів з дотриманням наступних вимог до її організації.

- Суспільне значення. У різних видах праці виявляється її суспільна спрямованість. Самообслуговування виховує в дітей акуратність, повагу до простої праці і людей скромних, але необхідних професій. При підсиленні суспільного значення навіть праця нецікава і важка входить у життя учня з молодшого шкільного віку і сприяє вихованню почуття гордості та відповідальності.

- Співвідношення навчальних і виховних цілей. Одні види праці виконувалися задля опанування знань, вмінь, навичок; інші мали виховану мету – сформувати моральні поняття, переконання, звички, збагатити життєвий досвід навчитися, знати, вміти.

Праця набуває пізнавального характеру не лише тоді, коли учень працює за партою чи книжкою, а й коли виконує досліди на пришкольній ділянці, лабораторні роботи з фізики та хімії, вимірювальні роботи на місцевості, під час навчальних екскурсій.

Дослідницька праця учнів має мету: пізнавати закономірності природи і створювати матеріальні цінності; вирощувати насіння і плоди на ділянці; збирати гербарії та колекції; виготовляти механізми та інструменти в майстерні.

З метою виховання моральних якостей у дітей об'єкти праці у Павлівській школі добиралися так, щоб учні ставали учасниками суспільного життя, до дня закінчення школи бачили результати своєї праці. Наприклад, при вступі в піонери вони на схилах яру закладали діброву, доглядали її і переконувалися, що вона надійно захищає ґрунт від ерозії.

- Роль і місце трудової підготовки в здійсненні розумового, морального, фізичного, естетичного виховання, політехнічної освіти.

Починаючи з першого класу, діти виконували різні види праці, що сприяли задоволенню естетичних потреб, мали дослідницьку чи суспільно корисну спрямованість. Вирощуючи квіти, вони створювали красу. А прагнення дітей до красивого вчителі використовували для ідейного й інтелектуального збагачення праці. Ускладнюючи з віком учнів види та зміст трудової діяльності й збільшуючи тривалість трудових процесів, успішно використовували працю і для їх фізичного розвитку та політехнічної освіти.

- Співвідношення розумових і фізичних зусиль. При виконанні трудових завдань, у Павлівській школі добивалися такого співвідношення роботи рук і думки, щоб фізична праця приваблювала школярів як сфера духовного зростання і вдосконалення. “Створюючи матеріальні цінності, учні водночас досліджують, експериментують, вивчають закономірності природи, техніки і технології, удосконалюють технологічні процеси” – зазначає В.О. Сухомлинський. – При здійсненні творчого задуму одноманітна, часто неприємна праця була не кінцевою метою, а засобом його реалізації” [4, 315].

- Характер знарядь праці. З метою підготовки молоді до керування складними технічними засобами (машинами, механізмами, установками), уже в молодшому віці поряд з ручними знаряддями праці учні використовували різноманітне механічне знаряддя, що давало можливість вводити їх у світ техніки, навчати трудової майстерності.

Чим старша дитина, тим важливіше включати у процес праці складніші технічні засоби, привчати її дивитись на фізичну працю з погляду можливостей машинної техніки. Використання технічних засобів праці вимагає вдосконалення вмінь і навичок, пов'язаних з роботою рук і відповідно вищої культури ручної праці. Конструювання, монтування, припасовування деталей і вузлів, налагодження, регулювання – уся ця різноманітна праця, яку виконують учні протягом всіх років навчання у школі, веде їх від ручних умінь і навичок до вмілого керування складними знаряддями праці.

У Павлівській середній школі ще у 60 – ті роки було запроваджено вивчення кількох спеціальностей з виробничого навчання: механізатор сільського господарства широкого профілю, механізатор-тваринник, слюсар-

ремонтник, водій. Обрані спеціальності відповідали потребам виробництв: автомобільному заводу, “Сільгосптехніці”, колгоспу, Крюківському вагонобудівному заводу [5].

Вчителі забезпечували науковий та методичний рівень викладання предметів спеціального циклу.

На уроках автосправи вчитель І.В. Компанієць, який мав педагогічну спеціальність вчителя математики та технічну підготовку, систематично використовував плакати, вузли та деталі.

Теоретичні заняття проводились в автокласі, практичні – на полігоні, де учні вчилися практичному водінню на легковому та вантажному автомобілях.

Учні XI класу повністю засвоювали програмовий матеріал і успішно складали екзамени з автосправи. Вони були “інструкторами” для учнів IX класу.

Тракторну справу викладав учитель А.Ф. Барвінський – математик, що мав і спеціальну технічну підготовку. Він вдало реалізував принцип політехнічності при вивченні учнями трактора та сільськогосподарських машин, змістовно проводив як теоретичні, так і практичні заняття.

Агротехніку викладав вчений-агроном А.А. Самков – завуч з виробничого навчання. Він впроваджував у навчальний процес досягнення агробіологічної науки. Спільно з членами навчально-виробничої бригади заклав і провів ефективні досліди з вивчення нового сорту кукурудзи “Дніпропетровська-90” та розмноження нового сорту картоплі “Мереф’янський ранній С-426”, підтримував постійні зв’язки з вченими НДІ овочівництва і картоплі.

Учнівська виробнича бригада на закріпленій площі у 32 гектари вирощувала такі культури: озима пшениця – 10 га, кукурудза – 10 га, соняшник – 5 га, картопля – 2 га, просо – 2 га, цукровий буряк – 1 га, овочеві – 2 га.

Значна робота за програмою виробничого навчання проводилась також у теплиці, агролабораторії, шкільному саду. З усіх предметів виробничого навчання в IX-XI класах навчальні плани і програми виконувалися якісно і в повному обсязі.

Про позитивний вплив виробничого навчання на загальне формування учнівської молоді свідчили такі факти: дирекція та відповідальні працівники Крюківського вагонобудівного заводу, павлівського відділення “Сільгосптехніки” неодноразово відмічали, що випускники Павлівської школи, працюючи на цих підприємствах токарями, слюсарями, лаборантами, водіями, добре застосовують набуті знання та практичні навички під час навчання у школі у виробничій діяльності, володіють навичками культури праці й спілкування, мають інтерес до вищої освіти. Вступаючи у вузи, добре навчаються; як спеціалісти ініціативні, вносять раціоналізаторські пропозиції.

Такі успіхи у підготовці випускників школи до практичної виробничої діяльності забезпечувались завдяки психологізації навчального процесу, старанним виконанням трудових завдань, кваліфікованій профорієнтаційній роботі, належній навчально-технічній базі; участі учнів у різноманітних гуртках, наукових товариствах, конкурсах.

- Результати трудової діяльності. В одних випадках вони утворювались у процесі самої праці (вироби гуртків технічної творчості). В інших випадках праця є підготовкою для одержання матеріальних результатів у ближчий час (підготовка ґрунту для висівання озимої пшениці) або виступає умовою їх одержання у більш віддаленому часі (роботи по підвищенню родючості ґрунту). Нерідко праця не має очевидних матеріальних результатів, а збагачує життя духовними цінностями (турбота про хворого). Поряд з короточасними трудовими завданнями у житті шкільного колективу використовувались і розраховані на кілька років: вирощування саду, виноградника, лісу. В обох випадках, коли матеріальні результати розподілялися як предмети споживання або належали всьому суспільству, – праця мала важливе виховне значення.

- Оплата. У трудовій діяльності школярів поєднуються два види праці – безплатна і оплачувана. Поскілки діти одержують більше суспільних благ, то велика відповідальність вихователів полягає в тому, наголошував Василь Олександрович, щоб вони їх усвідомлювали, як і необхідність у шкільному житті безплатної праці на загальну користь. Індивідуальна оплата праці має поєднуватись з вихованням почуття обов'язку перед батьками, що сприятиме усвідомленню цієї відповідальності і в самостійному трудовому житті [4, 317].

У процесі праці в учнів виховувались ініціатива, працелюбність, здатність сприймати і творити красу довкілля. Саме в Павлиші за життя педагога - гуманіста започатковані чудові трудові традиції: створено Сад Матері, куточки краси, куточок лісу на території школи, виноградник, виплекано чудову оранжерею, ягідники, пришкільні дослідні ділянки.

Діти створювали добробут для себе і для громади, вдосконалювались фізично і духовно.

Ці добрі традиції павлиські педагоги примножують і в умовах розбудови сучасної школи.

Використовуючи надбання попередніх поколінь у вихованні юних громадян України, вчителі трудового навчання Кіровоградщини, як досвідчені, так і молоді (більшість з вищою технічною та педагогічною освітою) бачать можливості впливу власними зусиллями на трудове становлення школярів, вчать мислити критично, приймати відповідальні рішення, взаємодіяти з учнівським самоврядуванням, сім'єю, громадськими організаціями.

Адже в українській родині найголовнішим обов'язком батьків, сім'ї вважалася підготовка кожного наступного покоління до відтворення трудових функцій попереднього. Проте підготовка дітей не обмежувалась передачею сукупності трудових умінь та прийомів — тренувались і розвивались навички соціальної поведінки, такі риси особистості, як відповідальність, старанність, працелюбність, повага до людей праці, любов до землі.

В умовах переорієнтації суспільства на ринкову економіку особливого значення набуває економічне виховання в процесі трудового навчання. Економічна освіта приходить в шкільні колективи і через спеціально організовані курси освітньо-виховного призначення: "Основи ринкової економіки", "Основи економічних знань", "Основи маркетингу", "Самоменеджмент", "Реклама : теорія та практика" тощо.

Програми реалізуються в різних типах освітніх закладів, в клубах за інтересами. На уроках та клубних заняттях розвиваються позитивні ділові якості школярів, формується система громадянських цінностей за допомогою використання різноманітних активних форм навчання: моделювання проблемних ситуацій, ділових та рольових ігор, практичного ознайомлення з малим бізнесом.

Уроки трудового навчання сприяють життєвому самовизначенню учнів, вибору професії, орієнтують на відповідальність у будь-якій сфері трудової діяльності.

Провідний вид навчальної праці — практичні роботи, які сприяють оволодінню трудовими навичками, прийомами і операціями. Вміння і навички вдосконалюються під час виконання різноманітних суспільно значущих, пошуково-дослідницьких робіт, які нині представлені різноманітними формами трудової діяльності: учнівськими шкільними кооперативами, творчими справами (індивідуальними, груповими, колективними), акціями милосердя та добродійними справами ("Діти — ветеранам", "Липа", "Джерело", "Аптека рідного краю"), заходами з благоустрою територій, догляду за парками, скверами, квітниками, виставками робіт юних умільців, роботою у шкільних лісництвах, таборах праці і відпочинку.

Відомий на Кіровоградщині досвід роботи шкільних колективів Цибулівської ЗШ I-III ступенів Знам'янського району, Компаніївського та Гайворонського МНВК. Основні складові їх діяльності: демократичне самоуправління з участю дітей, вчителів, батьків, спеціалістів базових агрофірм; матеріальна винагорода за працю, дослідництво, професійне самовизначення, одержання виробничої професії; соціальна адаптація школярів до умов сільськогосподарського виробництва шляхом засвоєння учнями практичних умінь та навичок з організації фермерського господарства, городництва, тваринництва в умовах виробничих технологій та домашнього господарства. А також економічне навчання і застосування набутих знань в практичній діяльності.

Тут повно використовують виховні можливості різновікового колективу, створюються сприятливі умови для передачі трудового досвіду та хліборобських традицій в процесі продуктивної діяльності, формується самодостатня особистість, реалізується певна програма соціального захисту — заробітна плата членам шкільного підприємства, організація харчування школярів, матеріальна підтримка школи та вчителя.

Підприємства мають орну землю, техніку, свою господарську структуру, статус юридичної особи.

Трудова підготовка — суттєвий компонент у системі демократичних цінностей, який сприяє реалізації громадянської освіти, економічного, екологічного, правового виховання, формуванню громадянської позиції випускників школи.

Література

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 204 с.
2. Концепція розвитку загальної середньої освіти. // Освіта України. – 2000. - 16 серпня.
3. Концепція громадянської освіти в Україні. // Освіта України. – 2000. - 15 листопада.
4. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа / Вибр.твори: В 5-ти т. - Т. 4. К.: Рад. школа, 1976. — С. 5-390.
5. ДАКО, фонд 3175, опис 6, архів 834, аркушів 503. Доповідна записка про перевірку навчально-виховної роботи Павлиської середньої школи Кремгесівського району. 20-23 квітня 1964 року [С.231-241].

ЕСТЕТИЧНА ТВОРЧИСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРЕДМЕТНО-ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО НАВКОЛИШНЬОЇ ДІЙНОСТІ

Стратегія розвитку освіти в Україні, визначена Державною програмою "Освіта" (Україна ХХІ століття), Конституцією України, законами України "Про освіту", "Про загальну середню школу", "Концепцією розвитку загальної середньої освіти" передбачає на найближчі два десятиліття випереджувальний характер, глибоко оновлений зміст освіти з врахуванням переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, в якому якість людського потенціалу, рівень освіченості й культури всього населення набувають вирішального значення для економічного і соціального розвитку держави.

В загальній середній освіті України, як найтривалішій і обов'язковій складовій безперервної освіти, відбуваються радикальні зміни у структурі школи, яка стає 12-річною, змісті загальної середньої освіти, організації навчально-виховного процесу.

Моделі навчально-виховного процесу в 12-річній школі будуються на основі багатокомпонентного, варіативного змісту, застосуванні особистісно орієнтованих педагогічних систем, виборі перспективних освітніх технологій, комп'ютерної підтримки навчання, діагностичних і стимулюючих форм контролю й оцінювання досягнень учнів, підсилення оздоровчої функції.

Зміни у змісті й структурі загальної середньої освіти потребують невідкладного розв'язання проблеми підготовки вчителя як суб'єкта особистісного і професійного зростання, що володіє вміннями організувати навчальний процес як соціальну взаємодію, стимулює особисті досягнення учнів, розділяє відповідальність за результати співпраці.

Враховуючи реалії сьогодення, визначаємо мету школи: це суттєве підвищення теоретичної і практичної підготовки учнів, методологічна переорієнтація процесу навчання і виховання на особистість, реалізація її здібностей, потреб, інтелектуального і духовного потенціалу в процесі життєдіяльності.

Ці провідні напрями в роботі школи проектують зміст роботи вчителя, визначають рівні вимог до його професійної підготовки.

В.О. Сухомлинський впродовж десятиліть наполегливо працював над системою роботи вчителя - основи його професійної діяльності. Відмовившись від авторитарної концепції виховання, він прагнув створити кожному вихованцеві умови для саморозвитку. Роль вчителя в цьому процесі особлива: це і поводитир, і керівник, і високоосвічений фахівець, і в той же час - друг, товариш дитини, високий авторитет якого тримається на силі духовності та інтелекту самого вчителя.

Учитель, вихователь, наставник у Василя Олександровича сприяє саморозвитку й самовихованню учнів, гармонізує оточення дитини, створює умови для естетичної творчості як джерела облагородження сили праці.

Про облагороджуючи красу соціально-педагогічного процесу, яка приносить дітям радість, наш земляк дбав постійно. Це було органічною потребою його особистої життєтворчості, такою він бачив школу, до якої прагнув і яку зумів створити і звеличити.

Широкий аспект актуальних проблем в педагогічних працях та практичній діяльності Василя Олександровича Сухомлинського досліджено вітчизняними та зарубіжними вченими.

Проблемі гуманістичної педагогіки В.О. Сухомлинського присвячені дослідження О.Я. Савченко, О.В. Сухомлинської, В.Г. Кузя, Л.С. Бондар, О.М. Пехоти, В.Ф. Деркач, Лі Цзихуа, Бербель Герман, Дугласа Ларша. Роль навколишнього середовища у формуванні культури особистості вивчали Н.С. Побірченко, В.Л. Федяєва, С.Г. Мельничук, В.В. Радул. Дещо неординарною, на наш погляд, з врахуванням агресії, жорстокості й насильства, яке культивується у сучасному світі людських взаємин, що переростають у міждержавні стосунки, є дослідження академіка І.Д. Беха "Педагогіка сердечності В.О. Сухомлинського", в якому автор на основі рефлексивного аналізу акцентує увагу на психологічних засобах, які у педагогічній системі Павлівської школи сприяли вихованню у дітей інтегрованої якості сердечності, яка включала чуйність, піклування, емпатію [1, 19]. Виховання сердечності І.Д. Бех розглядає як особливу духовну активність, безкорисливу, людиноцентровану, з переживанням радості. Ми розділяємо думку автора, що позитивний образ "Я" неможливий без переживання почуття радості за результат моральної дії, вчинок, що вимагав зосередженості, певних вольових зусиль і, відповідно, спонукав дитину до самооцінки [2, 219].

Для розвитку естетичної творчості своїх вихованців у Павлівській школі директор і вчителі використовували навколишню дійсність, яка внаслідок спільних зусиль вдосконалювалася, збагачувалася, як і самі вихованці та вихователі.

Джерелом естетичної творчості була музика – "мова почуттів, переживань, найтонших відтінків настрою"; живопис, природа – "вчимо дітей слухати музику природи"; літературні спроби учнів, щоденники – яскраве свідчення потреби у творчості, екскурсії і туристичні походи тощо.

У школі створювалися умови для естетичної творчості всіх без винятку учнів. “Усе, що бачить дитина, переступивши поріг нашої школи, – зазначав Учитель, – усе, з чим вона тут стикається, красиве. Красивий загальний вигляд школи, яка потопає в зелені; красиві зелені кущі винограду з янтарними гронами; красиві троянди, які в’ються вздовж доріжки від одного шкільного корпусу до інших. Гарні в усі пори року крони дерев у шкільному саду. Красиво обрамлений диким виноградом ганок головного входу до школи...” [3, 385].

Гармонія речей, які оточували дитину, підсилювалася значимістю того, що про неї дбав кожен школяр. “Створюй, роби красу, вчимо ми дітей. Нехай поруч з пшеничним колосом цвіте хризантема, поряд із соняшником – троянда, поряд з кущем картоплі – кущ бузку” [3, 386].

Кожний клас у першу осінь свого шкільного життя саджав свій куш троянди і доглядав за ним. Кожен колектив мав власний куточок краси на шкільній садибі – квіти, частину яких з настанням холодів діти пересаджували в теплицю, троянди, бузок, виноград, персики. Праця дітей зі створення потрібних речей була водночас і естетичною творчістю. А поскільки ця праця була безкорислива, облагороджуюча, то естетична оцінка результатів праці поєднувалася з моральною оцінкою особистості.

Багато видів дитячої праці були синтезом творчості з прикладним мистецтвом (випилування, випалування, ліплення, вишивання тощо).

Поряд з вимогами технології під час роботи у майстерні, теплиці, на навчально-дослідній ділянці, у полі перед учнями ставилась вимога творити красу, формувати почуття прекрасного.

Естетична обстановка в коридорах, класних кімнатах створювала відчуття світла, простору, перспективи, стіни “розсувалися” і кімнати наповнювалися простором. Картина золотої осені у плодовому саду продовжувалась справжнім садом за стіною кімнати, який був прекрасний і в пору цвітіння, і влітку, і пізньої осені. Дивував красою і взимку – вкритий снігом, інеєм. Поруч приваблює красою могутніх кущів виноградник. Навчаються садити чубуки діти ще в початковій школі – і всі роки навчання спостерігають за яскравою красою, створеною природою у поєднанні з естетичною творчістю дитячої праці й фантазії.

Слухати музику природи з ранньої весни до пізньої осені діти приходили на пасіку, яку обрамляли медоносні рослини. Найдопитливіші приходили сюди з Учителем у тихі ранкові й вечірні години. На тлі квіткового пейзажу бджолина музика породжувала дивні картини, які діти пробували відтворити пензлем і словом, передати всі відтінки барв. Слухати музику природи для кожного вихованця ставало необхідністю, творчість і краса входили в духовне життя дитини, ставали потребою, яка підкріплювалася вправлінням якомога красивіше, яскравіше сказати про те, що вона відчуває, бачить, переживає.

Дитячі роботи вміщали у шкільні рукописні журнали “Наша творчість” і “Наша думка”. Вони захоплюють своєю красою відчуття навколишньої дійсності, вмінням змалювати картину словом, як пензлем, де кожне слово, мов пелюстка квітки, має неповторний колір і аромат. Такими є десятки і десятки

учнівських робіт. Ми ж для прикладу вибрали роботу восьмикласниці “Весняний дзвін”: “Прокинулася земля від тривалого зимового сну. Заблищала травичка, розлилася хвиля зеленого туману по луках. У ці дні я вечорами слухаю музику природи. Небо ніжно-блакитне, вечори теплі і тихі, вечірня зоря як перша квітка пурпурної троянди. Прислухаюсь до вечірньої тиші і чую: дзвенять луки. Десь недалеко, наче біля верб, що схилились над ставом, лунає ледь чутний дзвін, що пливе над землею, зеленими луками, ярами; тремтять гілки лозняка.

Що це дзвенить? Можливо, це крапля солодкого соку впала з березової гілки на дзеркальну поверхню ставка і задзвенів ставок, як величезний дзвін? Або, може, журавлі, повертаючись з вирію, співають свою радісну пісню?” [3, 269].

Естетичною творчістю діти з учителями займалися і на навчально-дослідній ділянці, у теплицях, у кабінеті живої природи. Культури добиралися так, що ділянки зеленіли до глибокої осені. До морозів цвіли осінні квіти. У теплиці своєю красою дивували хризантеми, проліски, конвалії. Краса “ніби струмками розтікалася по всьому селу” зі шкільної навчально-дослідної ділянки, де вирощувались саджанці плодкових дерев. Рослини надавали неповторної своєрідності класним і робочим кімнатам, майстерням, учительській. Рослина розміщувалась поряд з класною дошкою і визначала стиль обстановки всієї кімнати. В одному класі це було лимонне дерево, в іншому – троянда, у третьому – маленька сосна. Квіткові композиції теж дивували творчістю – маленька квіточка або зелена гілочка з неповторними стеблами і листками, що рельєфно виділялася на фоні неба. Квітам у школі відводилося вагоме місце як засобу виховання естетичної творчості. Ось приклади: у глиняну вазочку на столі вчителя черговий щодня ставить живу квітку або гілочку декоративної рослини. Квіточка не лише відповідає порі року, а й виражає настрій колективу.

У теплиці, куточках краси, кабінеті живої природи не тільки вирощували квіти, а й виразно, гармонійно їх поєднували. Це був органічний, яскравий компонент реального шкільного життя, де немає місця буденності, сірості, і в творенні якого повноцінну участь бере кожен школяр. Краса оточення впливає і на зовнішній вигляд вчителів і учнів. Основні вимоги до одягу – простота і елегантність, плавність, м’якість ліній, тонів. А також простота, вишуканість зачісок. Одяг і зачіска мали підкреслювати індивідуальність вихованця.

Естетична творчість проявлялася і в тому, що кожна дівчина вчилася конструювати одяг, нерідко з вдалим використанням елементів українського національного костюма.

В.О. Сухомлинський вважав, що діти мають захоплюватись красою в усіх її вимірах, але в його педагогіці красі праці творення, яка супроводжувалась переживаннями почуття радості як основи діяльності колективу школи та індивіда, відводилось провідне місце.

Ідея радості праці супроводжувала індивідуальні й колективні зусилля, напруження, зосередження, спрямовані на виконання найрізноманітніших трудових завдань у будь-яку пору року. Дитинство не повинно бути постійним

святом, зазначав педагог, – якщо немає трудової діяльності, посильної для дітей, для дитини залишається недоступною і радість праці.

Наскільки значну роль відіграла праця у педагогічній системі В.О. Сухомлинського підтверджують і його думки, викладені у статті “Разум и руки”: “В процессе трудовой деятельности школьники постепенно приобретают такие качества ума, как широта мысли, умение охватывать сложную взаимообусловленность явлений, найти главное, решающее звено, подчинить усилия разума и рук определенному замыслу. Большое воспитательное значение имеет объединение в одном лице и конструктора – творца замысла, и исполнителя работы” [4, 21].

Аналізуючи педагогічні праці В.О. Сухомлинського з визначеної проблеми, ми переконуємося, що він наполегливо і майстерно виховував у вчителів, учнів, батьків здатність сприймати і розуміти, захоплюватися красою у природі, праці, вчинках. А також у музиці, живопису, літературі.

У Павлівській школі рівень художньо-естетичної культури особистості – потреб, почуттів, поглядів, переживань, оцінок, а також розвиток умінь активної перетворювальної діяльності у праці, побуті, природі, взаємовідносинах - спрямовувався на гармонізацію навколишньої дійсності, де домінуючою була дитина, становлення і розвиток її гуманістичних світоглядних переконань.

В.О. Сухомлинський своєю новаторською педагогічною діяльністю, рівнем інтелекту, загальною і педагогічною культурою, громадянською позицією, духовністю, дивовижною працьовитістю, організованістю та відповідальністю, а також відкритістю, доступністю мав великий вплив на розвиток творчого педагогічного потенціалу Кіровоградщини.

Він чітко і безпомилково визначав перспективний розвиток вчителя, складові його індивідуальної творчої лабораторії. На освітянському небосхилі Василь Олександрович засвітив чимало яскравих педагогічних зірок, і це закономірно, бо його дивосвіт був сповнений святою любов'ю до дітей, людей, до життя. Серед визнаних педагогічних талантів Кіровоградщини і України Світлана Панасівна Логачевська, – вчителька початкових класів Балахівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Петрівського району.

Вона уособлює в собі найкращі риси народних учителів, які на своєму власному життєвому прикладі виховують юних громадян України.

У світі Дитинства, де свої уявлення про добро і зло, свої критерії краси і своє вимірювання часу, вчителька відчувається впевнено і срібну ноту веде чисто.

Педагогічний стиль Світлани Панасівни – це гармонія взаємин з дітьми, педагогіка співробітництва, високий рівень педагогічної культури, знання закономірностей вікових психолого-фізіологічних особливостей учнів.

Творчість, винахідливість, гумор дають можливість повно висвітлити чудові грані вчительської особистості, самобутнього педагогічного таланту. А яка чудова, барвиста, емоційна і точна рідна мова звучить на її уроках! Переливається, дзвенить золотом, зачаровує.

Світлана Панасівна – заслужений учитель України, учитель-методист. Більше 30 років навчає і виховує молодших школярів.

Учитель-методист, тобто той, хто навчає учителів. А вона вчить невтомно, плідно і щедро. Її клас-кабінет – творча лабораторія для колег. На семінарах, авторських курсах С.П. Логачевської побували сотні вчителів практично з усіх регіонів України.

Їй нелегко йти шляхом творчого пошуку. Але радує підтримка родини, колег, керівників освіти і, зокрема, академіка Олександри Яківни Савченко. Попри всі складнощі нинішнього життя вчителька зібрана, толерантна, приваблива і привітна. Її душа - цвіт щедрості людської. Як і Василь Олександрович усім серцем любив Павлиш, з юності щиро полюбила затишне селище Балахівку, гомінливу дітвору степовиків.

З любов'ю і вдячністю ставляться до Світлани Панасівни і дорослі, і діти.

Вона – автор навчальних посібників для вчителів, методистів, студентів “Дійти до кожного учня”, “Диференціація у звичайному класі”. Успішно захистила дисертацію “Дидактичні основи організації диференційованого навчання молодших школярів”. Нині кандидат педагогічних наук, доцент.

Василь Олександрович завжди прагнув, щоб дітей навчали високопрофесійні, ерудовані, інтелігентні, здатні до естетичної творчості педагоги. І він має гідних послідовників як серед керівників навчальних закладів, так і серед вчителів. Кращими є педагогічні колективи Павлиської ЗШ імені В.О. Сухомлинського, Гайворонської ЗШ № 5, ліцею інформаційних технологій міста Олександрії, гімназії № 9 міста Кіровограда та інші.

Література

1. Василь Сухомлинський і сучасність: особистість у навчальному середовищі. Науковий вісник Миколаївського державного університету. Педагогічні науки. Випуск 8. – Миколаїв: МДУ, 2004. – 401 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості. У двох книгах. Книга перша. – Київ: Либідь, 2003. – 278 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 т. - Т. 4. – К.: Радянська школа, 1976. – 640 с.
4. Сухомлинський В.О. Разум и руки. // Советская педагогика. – 1960. - № 7. — С. 13-21.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Видатні українські педагоги Антон Макаренко і Василь Сухомлинський акцентували увагу на ролі трудової підготовки учнівської молоді у формуванні активної життєвої позиції, виборі професії.

Трудове виховання виступало провідною проблемою теоретичних досліджень і практичної діяльності А. Макаренка, В. Сухомлинського, І. Ткаченка. Цій проблемі вони присвятили численні книги і статті, де розкриті їх успішна практична діяльність [2, 3].

В. Сухомлинський провідною ідеєю трудового виховання школярів вважав створення оптимальних умов для розвитку індивідуальних здібностей кожної дитини. Ним вперше у вітчизняній педагогіці визначені принципи трудового виховання. Це єдність трудового виховання і загального розвитку – морального, інтелектуального, естетичного, фізичного; розкриття, виявлення, розвиток індивідуальності в праці; раннє залучення до продуктивної праці; різноманітність видів праці; постійність, безперервність праці; творчий характер праці; поєднання зусиль розуму і рук; наявність рис продуктивної праці дорослих у дитячій праці; наступність змісту трудової діяльності, умінь і навичок; загальний характер продуктивної праці; посиленість трудової діяльності; єдність праці і багатогранного духовного життя.

Ці принципи розглядались у єдності й взаємозв'язку, збагачувались і розвивались під впливом багатоаспектної практики трудового виховання учнів.

Серед талановитих послідовників А. Макаренка і В. Сухомлинського вчитель і директор Богданівської середньої школи Знам'янського району І. Ткаченко – Герой Соціалістичної Праці, заслужений вчитель України, кандидат педагогічних наук.

Провідна тема наукової і практичної діяльності І. Ткаченка – тема дитячої праці, її виховний потенціал. Його книга “Трудове виховання старшокласників”, понад 50 наукових праць та кандидатська дисертація розвивають перспективні аспекти трудового навчання і виховання школярів.

І. Ткаченко окреслив і визначив зміст системи трудового виховання та її складових частин, а саме: трудове виховання в процесі вивчення основ наук, зокрема, предметів природничо-математичного циклу; трудове виховання в гуртках, секціях і наукових товариствах, які функціонували в системі позакласної роботи; трудове виховання в процесі колективної та індивідуальної праці в умовах сільськогосподарського виробництва; трудове виховання в сім'ї.

Дослідницький метод навчання забезпечував творче застосування знань, оволодіння методикою наукового пізнання, формував потребу в отриманні нових знань і виступав засобом організації пошукової, творчої діяльності учнів при розв'язанні нових проблем.

Багаторічний науково-педагогічний експеримент дозволив Івану Гуровичу визначити особливості морального та естетичного виховання в процесі трудової діяльності. Він наголошував, що трудова активність школярів відкриває перспективи для пізнання краси, духовного вдосконалення.

До скарбниці вітчизняної педагогіки І. Ткаченко вніс систему трудового виховання школярів, яка виступає провідною в моральному, інтелектуальному та естетичному вихованні особистості підлітка.

В нових соціально-економічних умовах не всі загальноосвітні школи зберегли систему трудової і професійної підготовки, добрі традиції шкіл, які виховують інтерес до сільськогосподарських професій, готують до підприємницької діяльності (фермера, власника переробних заводів із сучасними технологіями).

Тому в регіоні визначені опорні школи з проблеми трудового навчання, підприємницької діяльності та соціалізації учнівської молоді в умовах ринкової економіки. Ці школи мають належне кадрове забезпечення, достатню матеріально-технічну базу, сприяння місцевих господарств та органів влади.

Так, в Красносілківській загальноосвітній школі I-III ступенів Олександрівського району для проведення уроків виробничого навчання для юнаків за професією тракторист-машиніст 3 класу є два трактори (Т-70, МТЗ-80), культиватор, плуг, причеп. Уроки проходять в кабінеті трудової справи. За рішенням сесії Красносілківської сільської ради школа має 10 га землі, з них 7 га ріллі. На шкільному полі вирощуються зернові культури (пшениця, ячмінь, горох, гречка), а також цукровий буряк. Вирощена продукція використовується для забезпечення шкільної їдальні, а виручені кошти – для ремонту школи, придбання навчальних посібників.

Значну допомогу в організації трудового навчання та виховання учнів надає досвідне господарство “Промінь”. Це - забезпечення паливно-мастильними матеріалами, допомога з обробітку шкільного поля, організація практичних робіт в майстерні господарства для старшокласників, що вивчають тракторну справу. В свою чергу школа допомагає господарству у видовій та сортовій прополці озимих культур, обробітку просапних культур, збиранні овочів. Трудове об’єднання школярів сприяє вихованню в учнів лідерських якостей, економічній освіті, підприємництву.

Своє вирішення проблеми трудової підготовки старшокласників віднайшла Перчунівська загальноосвітня школа Добровеличківського району, де, враховуючи потреби в механізованій сільськогосподарській праці як у колективних, так і фермерських господарствах, збережено профільне навчання – підготовка трактористів-машиністів 3 класу.

Практичні заняття і виробнича практика проводяться на базі СВК “Перчунівський”. Школа має договір, який дає можливість використовувати кабінет з “Охорони праці”, ремонтні майстерні, сільськогосподарську техніку в навчальних та виробничих цілях.

В школі протягом десятиріччя діє виробнича бригада “Бригантина”, яка виконує значний обсяг продуктивної праці по догляду за просапними культурами.

Господарство забезпечує харчування учнів школи, виділяє транспорт для навчальних екскурсій.

Спільно з працівниками сільського господарства проводяться свята “Трудові династії рідного села”, “Свято першої борозни”, зустрічі

старшокласників з випускниками, які працюють у сільськогосподарському виробництві.

Добрі традиції підтримує і колектив МНВК (м. Знам'янка; директор М.І. Гончаренко), де проводяться конкурси “Кращий за професією”, тематичні декади, диспути, зустрічі, круглі столи.

У Володимирівській загальноосвітній школі Кіровоградського району з 1999 року працює експериментальний майданчик “Сільськогосподарська школа”. Тут в навчальний план введено спецкурси “Агрономія”, “Городництво”, “Хімія в сільському господарстві”. Школа має державний акт на право постійного користування землею у розмірі 50 гектарів для забезпечення практичної частини навчального плану. Поле обробляється шкільною технікою. Місцеве господарство “Олексіївське” забезпечує сортовим посівним матеріалом, сприяє працевлаштуванню випускників.

Спільно проводяться свята по вшануванню ветеранів, кращих за професією.

З метою підготовки молоді до реалізації власних життєвих проєктів, пов'язаних із сільськогосподарськими професіями та підприємництвом, прагнемо підтримати і зберегти такий напрям в діяльності шкіл, як учнівські виробничі бригади, учнівські кооперативи, трудові об'єднання.

Література

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. - К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. - Т. 4.- К.: Радянська школа, 1976. – 640 с.
3. Ткаченко І.Г. Трудове виховання старшокласників.- К.: Радянська школа, 1971. – 144 с.